

STOCKHOLM

Demokratiwerkstan

- en praktisk utbildning i demokrati

ABF i samverkan med DemokratiAkademin

Utvärdering

av utbildningen hösten 2010

Cecilia Löfberg
Margareta Aspán
30 mars 2011

Innehåll

Inledning: Utvärderingens uppdrag och genomförande	1
Utvärderarna.....	3
Kapitel 1 Demokrativerkstans grunder och mål	4
Motiv, mål och kursuppläggning.....	4
Kursens innehåll.....	6
Grundläggande utgångspunkter och förhållningssätt.....	7
<i>Demokratins ABC</i>	8
<i>Livbojen</i>	8
<i>Demokratisk checklista</i>	9
<i>Trygghet – gemenskap – delat talutrymme</i>	10
Kapitel 2 Demokrativerkstan – exempel på metoder	13
Två kurstillfällen – exempel på övningar.....	13
<i>Öppet Forum</i>	13
Utvärderingen som gjordes internt	16
<i>Utvärderingskväll: 'Sluta börja fortsätt'</i>	17
Sammanfattning av kursledarens interna utvärderingar	20
Kapitel 3 Med livbojen i handen – nya sätt att se sitt föreningsarbete?	24
Erfarenheten, nyttan och visionen.....	24
<i>Jämförande av de två olika föreningarnas syfte med sitt deltagande</i>	24
Föreningarnas utgångspunkter	24
Tankar om Demokrativerkstan	26
Deltagarnas utmaningar att föra kunskapen vidare.....	27
En förlängning av Demokrativerkstan till föreningsarbetet?	32
Demokrati som verkstad, vad betyder det?.....	34
Kapitel 4 Demorativerkstan – visioner nu och för framtiden	35
Kursledarens idéer kring och erfarenheter av kursen.....	35
Certifiering av föreningarna, eller bara deltagarintyg?.....	38
Slutord	40
Förtjänster.....	40
Utvecklingsmöjligheter	41
Refererad litteratur	43
Bilaga 1 Kursannonser två varianter	44
Bilaga 2 Kursprogram hösten 2010	46

Inledning: Utvärderingens uppdrag och genomförande

Utvärderingen av kursen Demokrativerkstan fokuserar på följande frågor och aspekter efter överenskommelse med ABF (Maria Asplund Sandell). I det första samtalet utvärderarna hade med ABF (maj 2010) deltog även Åse Richard som då var knuten till DemokratiAkademien. I det nedanstående kommer Åse Richard att kallas kursledare: det är hon som bedrivit kurstillfällena (med vissa inhyrda föreläsare) och hon har också i stort lagt upp kursens moment.

Del A Demokrativerkstans målskrivning och genomförande

I den första delen av utvärderingsuppdraget ville vi se relationen mellan utbildningsinsatsernas måldokument, arbetsmaterial och de medverkande ideella föreningsmedlemmarnas idéer kring och erfarenheter av utbildningen utifrån Demokrativerkstans eget avslutande utvärderingstillfälle (nr 5) där utvärderarna också deltog. Ytterligare ett kurstillfälle (nr 2) besöktes för att komma nära verksamheten.¹ En intervju med kursledaren gjordes också för att få god inblick i motiven till kursens uppläggning och målskrivningar.

Material till denna del av utvärderingen hämtas sammanfattat ifrån

- Dokument kring kursens mål och genomförande
- Intervju med kursledaren Åse Richard
- Utvärderingar kursledaren genomfört vid kursens fyra första tillfällen
- Utvärderarnas fältanteckningar ifrån två kurstillfällen, där den sista omfattar en övning (*Börja Sluta Fortsätt*) som ser tillbaka på vad hela kursen gett deltagarna

Del B Demokrativerkstan ur två perspektiv: kursledning samt deltagare

I den andra delen av utvärderingsuppdraget har vi velat fånga olika perspektiv på kursens innehåll och form. Genom intervjuer med deltagare ifrån två ideella föreningar som medverkat ville vi veta hur utbildningen tagits emot av deltagarna, både kring form och innehåll (då gäller frågan inte främst hur kunskapsöverföring görs till den egna föreningen).

Här genomfördes två intervjuer med medlemmar ur olika föreningar som redan innan kursen under hösten 2010 hade erfarenhet av DemokratiAkademiens kurser kring demokratisering av ideellt föreningsliv. Valet av dessa gjordes av ABF/DemokratiAkademien eftersom de helst ville ha deltagare som sedan en längre tid kommit i kontakt med demokratins teori och praktik. Det som föreningarna via intervjuerna tillhandahållit i fråga om erfarenheter och inspiration att gå vidare med demokratisering av sin förening relateras till kursledarens visioner kring kursens mål.

Materialiet i den här delen av utvärderingen består alltså av

- intervjuer med kursdeltagare vars föreningar deltagit i både pilotkursen hösten 2009 och Demokrativerkstan hösten 2010. I en intervju deltog tre styrelsemedlemmar och i den andra två.

¹ Initialt var det meningen att vi också skulle ha tillgång till deltagarnas idéer om sina förväntningar på utbildningen men detta kom att visa sig bestå i endast muntliga kommentarer, därmed har inte kursledaren kunnat förmedla detta vidare till utvärderarna.

Del C Demokrativerkstan möjliggör demokratistärkande föreningsliv?

I den tredje delen av utvärderingsuppdraget kom frågan att ställas kring hur de som deltagit i Demokrativerkstan för vidare kunskaper till den egna föreningen.

Denna del kom att förläggas efter att de medverkande i höstens kurs haft viss tid för återföring till föreningen, d.v.s. i februari 2011. Den förening som följdes upp² var en av de vars medlemmar intervjuats kring erfarenheter av kursen. Även de som medverkat i kursen under hösten 2010 har delgivit tankar om detta vilket vi finner väsentligt att återge i utvärderingen.

Materialet till denna del består av en gruppintervju med ett antal styrelsemedlemmar ifrån en av föreningarna knutna till Demokrativerkstan. Informanterna blev en blandad grupp; en hade gått pilotkursen 2009, två hade gått hösten 2010 och fyra hade inte deltagit i något kurstillfälle.

Även delar av de intervjuer som gjordes inom Del B har vi sett som viktiga i beaktandet av denna fråga.

Vi har för avsikt att så långt möjligt avidentifiera de deltagare vi intervjuat. Vi kommer att kalla dessa två föreningar *Hyresgästföreningen Norr* (en mängd lokala hyresgästföreningar finns och vi kommer med denna beteckning inte att röja de deltagandens lokala tillhörighet eller identiteter). Den andra föreningen betecknar vi med namnet *Föreningen för en Etnisk Minoritet* så att anonymiseringen även i detta fall är tryggad.

***

Utvärderingen av Demokrativerkstan hösten 2010 är strukturerad i följande delar; i kapitel 1 "*Demokrativerkstans grunder och mål*" söker vi ge ett inifrånperspektiv ifrån kursledaren där vi också kort kommer att presentera den teoretiska och praktiska framläggningen av demokratiskt föreningsliv som kursen gett. Här presenteras också kursens uppläggning och målbeskrivningar.

Därpå beskriver vi i kapitel 2 "*Demokrativerkstan – exempel på metoder*" vårt eget utifrånperspektiv där de kurstillfällen vi deltagit i ges som exempel. Det är också här som kursdeltagarnas utvärdering av kursen som helhet via övningen *Börja Sluta Fortsätt* refereras, men även de interna utvärderingar som kursledaren genomfört vid fyra tillfällen behandlas. Utvärderarna deltog således vid det avslutande kurstillfallet och vid ytterligare ett tillfälle (nummer 2) som hade rubriken "Ett demokratiskt civilsamhälle – dilemman i den egna föreningen". Dessa båda kurstillfällen tilldrog sig tisdagskvällar (ett i september och ett i december) mellan 18.00 och 20.30. Kursen bestod som helhet av ytterligare en sådan tisdagsträff (i oktober) då kring innehållet "Föreningskunskap och opinionsbildning", och därtill tre heldagar: det första kurstillfallet om Möten, Makt och Demokrati, tilldrog sig över en hel helg i september, ett internat på Tollare folkhögskola, samt en lördag i november med föreläsningar kring svensk folkrörelsehistoria och därefter övningar (Dialogcafé) och diskussioner om den egna föreningens dilemman. Kursdelarna kommer att behandlas i utvärderingen, men fokus läggs på de delar vi som utvärderare själva deltagit i.

Kursdeltagarnas perspektiv tar vi vidare upp i kapitel 3 "*Med livbojen i handen – nya sätt att se sitt föreningsarbete?*". Framförallt kommer här att diskuteras hur två föreningar har vitt skilda behov, dilemman och visioner. Som avsnitt inom den delen lyfter vi även fram resultat ifrån intervjuer med föreningsmedlemmar som själva inte gått kursen, men som kan beskriva hur och

---

² Intentionen att intervju medlemmar även i den andra föreningen skrinlades gemensamt av kursledare och utvärderare, dels p.g.a. svårigheter att hitta tid för intervju, dels p.g.a. att vi ansåg att materialet som redan var insamlat var tillräckligt för att färdigställa utvärderingsrapporten.

ifall föreningen på något sätt förändrats avseende de demokratiska aspekterna. Dessa utsagor relateras till det som vi funnit att de som medverkat i kursen själva menar att de kan bära med sig till den egna föreningen. Vi tar där upp frågan ifall dessa nya kunskaper ifrån kursen kan förväntas speglas i den egna verksamheten – d.v.s. frågan om hur knutet det egna handlandet i föreningen är till den kunskapsbildning som vi menar har skett inom kursens ramar.

I kapitel 4 "*Demokrativerkstan: visioner nu och för framtiden*" lyfter vi fram ytterligare idéer ifrån kursledaren kring vad hon önskar att kursen kan ge och hur man kan gå vidare. Avslutningsvis dryftar vi frågan om möjligheten att 'democraticertifiera' föreningarna som deltagit i Demokrativerkstan.

I slutordet sammanfattar vi det vi funnit vara kursens förtjänster och möjliga utvecklingsområden.

Sammantaget omfattar utvärderingen således både kursledare, kursdeltagare och andra föreningsmedlemmar – det vill säga de som själva inte har medverkat i utbildningsdagarna under hösten 2010 – och alla de tre delarna (A, B och C) av utvärderingsuppdraget ryms i de kapitel vi framlägger, om än inte under samma rubriker som uppdraget definierades i.

Utvärderarna

Vi som skrivit rapporten är disputerade i pedagogik och verkar vid Stockholms universitet, inom Institutionen för pedagogik och didaktik, som lärare och forskare. Vi samverkar i ett av KK-stiftelsen finansierat projekt om unga på nätet: *Att uttrycka det svåra on-line, Ett forskningsprojekt om ungas sätt att ta det virtuella rummet i anspråk*³.

Tidigare utvärderingar av demokratiprojekt främst för barn och unga har genomförts av Margareta Aspán, men också för vuxna, då en utvärdering av DemokratiAkademiens projekt *Jämställdhet på folkhögskola* (2008) tillsammans med Annika Wallin.

---

³ www.attuttryckadetsvaraonline.wordpress.com Medel sökt av och beviljat till Cecilia Löfberg 2009-2012

Kapitel 1 Demokrativerkstans grunder och mål

Inledningsvis finner vi det viktigt att precisera de framskrivna *kursmålen* ur dokumenten och också lyfta fram de tankegångar som kursledaren har förmedlat i intervjun, vad gäller de *bakomliggande idéerna* hon har kring denna utbildning som gavs första gången hösten 2009. Det är alltså inte den första versionen av kursen som här utvärderas. Som kommer att visas har modifieringar gjorts sedan första omgången och erfarenheter därifrån har betytt mycket för hur denna andra kursomgång har utformats. Den demokratiska grundidén kursen förmedlar framläggs i avsnittet ”*Grundläggande förhållningssätt och utgångspunkter*” varpå vi lägger fram vissa aspekter som vi tolkat som grundläggande i kursen: ”*Trygghet – gemenskap – delat talutrymme*”.

Motiv, mål och kursuppläggning

I våra inledande samtal med kursgivarna framkom att idén till utbildningen Demokrativerkstan startat då Maria Asplund Sandell som, som ansvarig för etniska minoritetsorganisationer i Stockholm på ABF, ständigt fick frågor ifrån handläggare ifrån olika bidragsgivande instanser kring huruvida de ideella föreningarna kunde sägas vara ’demokratiska’. Idén väcktes då om man kunde åstadkomma en sorts certifiering av föreningar som deltagit i utbildningar och som därmed skulle kunna visa att de agerar demokratiskt internt. Idag är det otydliga kriterier för vad som egentligen efterfrågas av bidragsgivare som vill försäkra sig om de inte ger bidrag till icke-demokratiska verksamheter.

Både Maria Asplund Sandell och Åse Richard hade börjat tänka mer och mer på att verka i långsiktiga processer mer än att gå in och göra kortsiktiga – om än värdefulla – uppdrag. Åse Richard, kursledaren, berättar i intervjun att man startade med att skapa en referensgrupp:

.... då lyckades vi få en ifrån Ungdomsstyrelsen, Socialstyrelsen, Stockholms kulturförvaltning... Handikappförbunden kom in senare, men SIOS, [Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige], och Hyresgästföreningen/../. Och så träffades vi i referensgruppen, och det var jättebra och poängen var, det förstod vi ganska snart, att man skulle vara en länk mellan föreningar och bidragsgivande instanser. Det är så här: Hur kan en förening tydliggöra att den är demokratisk och hur kan man i den processen se till att man också jobbar för ökad demokrati i föreningen.

En genomgången utbildning skulle med andra ord kunna ge verktyg för föreningarna att genomföra demokratiska processer, och väcka en medvetenhet om värdet av föreningslivet och därmed också kunna förenkla för dessa föreningar att visa sitt grundläggande förhållningssätt inför bidragsgivare. Huruvida det demokratiska arbetet efter en sådan utbildning verkligen implementeras i den egna verksamheten är ju en fråga som kan sägas ligga utanför själva utbildningsinsatsen, även om vissa övningar avser granska den egna föreningen och klargöra vad som kan förbättras för att säkra demokratins ställning. I en utvärdering skulle något av vad som kommer verksamheterna till del kunna framträda.

Det viktigaste har alltså blivit att bidra som en länk mellan föreningslivet och bidragsgivarna: ett förhållande som enligt kursledaren är

... lite komplicerat, för en av de stora poängerna med föreningslivet är att det ska vara fritt och en av de stora poängerna är väl att man ska kunna kritisera makten, att man lite grand är en kritik-, eller en kontrollinstans av den formella makten och då blir det ju lite komplicerat när föreningslivet ju är beroende av pengar ändå, och många föreningar tänker väl så här, 'Jaha vilka pengar kommer Ungdomsstyrelsen med nu då – vad kan vi ha för fokus nu?' Och det är väl där att vi såg att man behöver en bredare diskussion

Två aviseringar av kursen Demokrativerkstan har funnits inför rekrytering av deltagare till kursen; den ena på ABF's hemsida⁴, den andra på DemokratiAkademins⁵ (Ordfront) (se bilaga 1). Målet med utbildningen beskrivs som följer på ABF's hemsida:

Deltagarna ska få teori verktyg och praktiska metoder för att synliggöra och utveckla demokratiska processer i de egna föreningarna.

Och så här på DemokratiAkademins:

Deltagarna ska få en ökad förståelse för föreningsliv och demokrati, samt verktyg för att jobba med detta i praktiken. Förutom grunderna i föreningskunskap, mötesteknik, stadgar och årsmötens betydelse etc. diskuterar Demokrativerkstan betydelsen av ett demokratiskt civilsamhälle samt vidgar perspektiven till internationell nivå. Utbildningen utgår från det teori och metodmaterial som presenteras i Demokratiska Utmaningar

Frågan om certifiering är ännu inte helt klarlagd: deltagarna under hösten 2010 har inte blivit lovade något sådant, poängterar kursledaren i intervjun, de har istället fått intyg på deltagandet. Idén var, säger hon, att ha certifiering som något att locka med, men att det inte varit ett löfte.

En jämförelse av hemsidorna som nämnts ovan visar att båda hemsidorna ger intrycket av att certifiering är igång även om det inte i de här texterna beskrivs närmare vad detta skulle handla om. Under *Projektets syfte* står på ABF's sida: "Ta fram en hållbar utbildning som leder till certifiering inom demokrati" och på DemokratiAkademins sida under *Syfte*: "Demokratiwerkstan ska ge organisationen som gått utbildningen ett intyg som skall vara allmänt känt i olika bidragsgivande instanser. Det ska vara en certifiering som visar att man är en demokratisk organisation, inte bara på pappret utan även i praktiken."

ABF's hemsida förtydligar varför man talar om certifiering då man skriver:

Varför certifiering?

- Ge status på utbildning
- Få igång demokratiprocessen hos föreningar
- Kvalitetssäkring

DemokratiAkademien på sin sida beskriver istället "bakgrunden" till idén:

Det ställs allt högre krav på dagens organisationer att de ska vara demokratiska och genom stadgar och verksamhetsberättelser kunna visa hur man arbetar. För en institution som inte känner till föreningen kan det vara svårt att bedöma om den arbetar demokratiskt, och ofta hör t ex bidragsgivande organisationer/ myndigheter av sig till ABF för att få ett utlåtande.

⁴ <http://www.abfstockholm.se/demokratiwerkstan/index.htm> 2011-02-05

⁵ <http://www.ordfront.se/Demokrati/SkraddarsyddUppdrag/DemokratiVerkstan.aspx> 2011-02-05

Frågan om denna certifiering av föreningarna är spännande, utmanande och minst sagt svår: är det möjligt och önskvärt att ge en förening ett bevis på att verksamheten bedrivs i demokratiska former? Hur ska det följas upp och kontrolleras, eller kan man ta förgivet att detta arbetssätt ständigt och genomgående brukas i föreningen? Hur länge? Nya medlemmar och styrelseledamöter – förväntas de också per automatik verka i demokratisk ordning. Och så slutligen: vad menas med 'demokratiska former'? Vad är det som signalerar demokrati, och när övergår en verksamhet till en odemokratisk ordning? Något av detta *kan* besvaras via Demokrativerkstans grundläggande hållning och texter – men inte allt. Vi återkommer avslutningsvis i rapporten till frågan medan vi här endast konstaterar att man möjligen kunde ha varit mer återhållsam i sina framskrivningar på hemsidorna av utmynnandet i en certifiering av föreningarna, då man inte ännu klarlagt hur detta skulle kunna genomföras. Att tanken framförallt gäller en utveckling av *projektet* Demokrativerkstan och inte *kursen* hösten 2010, har varit tydligt för de kursansvariga, men det kan för presumtiva kursdeltagare ha varit svårt att se skillnad på 'projekt' och 'kurs' utifrån de här refererade hemsidorna, vilket det var för oss utvärderare.

Kursens innehåll

Här sammanfattas kort de kursdelar som de medverkande deltagit i (programmet som helhet finns i bilaga 2). Själva uppläggningsen av utbildningsdagarna har modifierats sedan pilotkursen 2009.

Kursen består av följande delar:

- 1. Möten, Makt och Demokrati.** Ett helginternat där punkterna behandlar bland annat teambildning, demokratiska mötesformer, ledarskap, och 'prova på'-delar: mötesformer via dramaövningar.
- 2. Ett demokratiskt civilsamhälle – dilemman för min egen förening!** (kvällspass)
Öppet Forum, den egna föreningens dilemman
- 3. Föreningskunskap och opinionsbildning.** (kvällspass)
Om formella krav på föreningar, ökad och fördjupad kunskap om de formella krav som ställs på en förening samt opinionsbildning
- 4. Svensk folkrörelsehistoria och parlamentarisk demokrati:** (en hel lördag)
Om folkrörelsernas historia (föreläsning), samt övningen Dialogcafé, uppföljning av den egna föreningens dilemman
- 5. Slut, börja, fortsatt – en metod för ökad delaktighet, reflektion och utvärdering.** (kvällspass) : Reflektion över vad kursen gett, överförandet till den egna föreningen.

Kursledaren sammanfattar i intervjun vad hon vill ska behandlas i kursen:

Det är ju både om teori och praktik och teorin handlar ju Demokratins ABC och praktiken är ju metoder, övningar – hålla möten till exempel – men det är ju också en kunskap om vad.. hur påverkar jag människor i min omgivning genom hur jag gör. Det är ju sånt som är svårt att berätta och det tror jag vi förmedlar genom att göra. Det spelar roll hur man står, det spelar roll hur man kastar en blick på någon, och så vidare

Frågan om det handlar om att förstå ett material, den teoretiska kunskapen om demokrati, eller om poängen är att göra övningar – för att se sina egna handlingar – tas upp genomgående under intervjun och kursledaren beskriver att:

Jag tror att det är så vi tänker 'praktisk kunskap' och det är nog därför som vi har en så stark känsla för att vi vill jobba långsiktigt

Och sen jobbar vi ju jättemycket med – ja dels är det ju själva grunden för utbildningen – Demokratins ABC.

Demokratins ABC menar kursledaren är ett väl genomarbetat material som kan ses länka samman den representativa demokratin och organisationsnivån – med, vad hon kallar, ”någon slags idealbild av demokratin”, som alltså syftar till vars och ens eget handlande:

...något som kan vara förhållningssättet mellan dig och mig /.../ när man känner 'Om jag tar, tar jag då från någon annan?' liksom.

Demokratins ABC, vars grundidé hämtats ifrån en amerikansk statsvetare (Robert A. Dahl som skrivit bland annat *Demokratin och dess antagoister*) och som vidareutvecklats av Demokrati-Akademien, avser koppla ihop dessa nivåer:

...vi valde att börja med ett internat för det handlar mycket om att bygga upp trygghet i gruppen. Och det gör man inte på tre timmar. Vi vill skapa ett rum för oss där det är högt till tak, där människor liksom är /.../ lite redo att ändras, lite omskakade... på ett varsamt sätt förstås. Och det behövs tid att göra det, och vi försökte att skapa ett rum som man sen kan ha med sig andra gången man ses, att man snabbt [kommer tillbaka till den känslan]...det är väl därför jag vill göra dom här rundorna i början, för att det är ett sätt att 'ja just det, nu är vi här, och nu är det det här som gäller, den här känslan'

Men det är inte, enligt kursledaren, någon ideologisk grund utan en ”gemensam plattform att stå på” för vidare diskussioner, vilka behövs när man, som hon säger:

verkligen börja jobba med frågor om makt och om man börjar, det gör man inte heller på tre timmar, det vill man göra på ett varsamt sätt, så att människor känner sig trygga.

Så förutom den grundläggande kunskapsbildningen kring demokrati och demokratiska tillvägagångssätt, blir ett tema av vikt för kursledaren att skapa en god gruppdynamik, vilken i sig kan ses just som en förutsättning för den mindre organisationens arbete med det demokratiska bygget, d.v.s. känslan av att vara inräknad och att vars och en åsikt är av vikt. Hon konstaterar att hon inte förväntar sig stora förändringar i föreningsarbetet i ett kort perspektiv:

Efter första året är det bara på individnivå. /.../ Det är också det här med det långsiktiga. Vi kan inte komma utifrån utan det måste komma inifrån.

Vi vill här också passa på att notera att det faktum att kursledarens tanke med att det efter första kursomgången 'stannar' på individnivå grundar sig i realiteter: att få dit större delar av styrelsen vore svårt, det skulle också minska erfarenhetsutbyte mellan flera olika föreningar inom en kursomgång. Därtill skulle kurser med fler medlemmar ifrån samma förening kunna ta något för stort fokus ifrån föreningens ordinarie verksamheter. Det här är frågor vi återkommer till senare i rapporten.

Grundläggande utgångspunkter och förhållningssätt

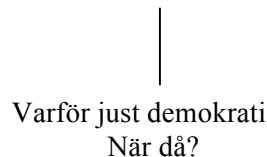
Följande avsnitt kommer kort att beskriva den grundsyn på demokrati som Demokrativerkstan arbetar med. Förhoppningsvis får läsaren av utvärderingsrapporten därmed en förståelse för vad det är som senare diskuteras, avseende dels de deltagandes erfarenheter och lärdomar ifrån kursen (kapitel 3), dels de kurstillfällen där vi som utvärderade närvarade (se vidare kapitel 2).

Det presenteras en mängd övningar i det kompendium som diskuteras under kursen. Den första gången vi som utvärderare deltar (tillfälle 2), repeterar gruppen innehållet från förra gången; Demokratins ABC och Livbojen, material utvecklat av DemokratiAkademin, samt Alternativ till demokrati. Anslag sitter på väggen de genomgångna delarna⁶:

Demokratins ABC

- A. Vilka är alternativen till demokrati?
- B. Varför, och i vilka situationer, är demokrati att föredra?
- C. Om man väljer en demokratisk process, hur sjutton gör man?

Vilka är alternativen? ——— **Demokratins ABC** ——— Hur går man till väga?

Poängen med Demokratins ABC kan sammanfattas som en väg till beslut, vilken måste kantas av hänsyn mellan jämbördiga individer med något gemensamt intresse.

”Hur kan frågor som berör många människor lösas? Eller mer precist: vilka har *makt* att få en lösning till stånd och hur skall den processen *styras*?” (Hemberg 2008, s.12)

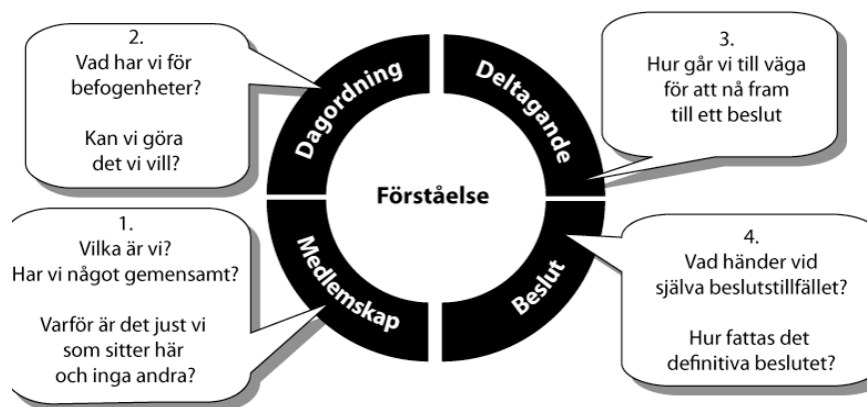
Som grundprinciper framläggs:

- 1) GEMENSKAP Det finns en grupp som kan fatta gemensamma beslut
- 2) LIKA HÄNSYN vars och ens intressen förtjänar lika hänsyn
- 3) SJÄLVSTÄNDIGHET medlemmarna är vuxna nog att bedöma sina intressen

Dessa grundprinciper kommer att visa sig väsentliga i våra diskussioner med de som deltagit i kursen och vi kommer senare att återkomma till svårigheterna med att sammankoppla kunskaper kring beslutsfattandets procedurer med ansvaret att beakta dessa tre principer.

Livbojen

I Livbojen⁷ preciseras ytterligare vägen till beslutet kring den gemensamma frågan.

⁶ Kompletteringar till kurstillfällets material och diskussion har här gjorts utifrån boken *Demokratiska utmaningar, på organisationsnivå, inom ett land och globalt* av Göran Hemberg (2008). Ordfront, DemokratiAkademin.

⁷ Bild och information hämtat ifrån

http://democracy.se/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=5&lang=sv

I figuren beskrivs beslutsprocesser som cykliska förlopp, där frågan om medlemskap (1), tillsammans med frågan om vad föreningen definierar som sina gemensamma sakfrågor (2) kan sägas beskriva organisationen. Vid 'överläggningsfasen' (3) klargörs hur vägarna till beslut framskrivs i organisationen, och avslutningsvis konstateras hur ett beslut (4) verkligen har fattats. (Via internet⁸ kan man också göra en 'Demometer' om sin organisation, vilken bygger på Livbojen.)

Hemberg (2008) skriver om fyra demokratiregler för beslutsprocessen:

- 1) alla är inkluderade – ingen får uteslutas och arbete mot diskriminering /mobbing krävs
- 2) medlemmarna ska själva göra dagordningen, de ska bestämma vad som är viktigt däri
- 3) deltagandet ska vara 'effektivt': alla får komma med förslag, var och en ska höras
- 4) alla har lika rösträtt

Till dessa fyra punkter läggs också något som beskrivs som en förutsättning genom hela Livbojens faser:

- 5) Förståelse! Var och en ska kunna informera sig, bilda sig en uppfattning

Med tiden som föreningen eller organisationen förändras – nya medlemmar kommer till – föreslås också "att revidera beslutsordningen och förnya det demokratiska kontraktet" (Hemberg 2008, s. 20). Här kan noteras att det som i dessa fem punkter kan tyckas självklart, kan vara ganska svårt att genomföra i praktiken. Vi kommer att återkomma till föreningarnas, trots den goda viljan, brist på tid. Det är något som kanske särskilt försvårar det villkor som ovan beskrivs som en rätt att informera sig och *förstå* vad besluten egentligen handlar om.

Demokratisk checklista

I "Demokratisk checklista – formella institutioner i ideella föreningar"⁹ som också ingår i kursens kompendium, kan föreningen enkelt pricka av 'ja' eller 'nej' i en genomgång av det egna arbetets organisation.

	Ja	Nej
Har organisationen stadgar som är godkända på ett allmänt medlemsmöte?		
Är medlemskapet öppet för alla som stödjer organisationens målsättningar?		
Har organisationen klara och tydliga kriterier för medlemskap?		
Är medlemsmötet det högsta beslutsfattande organet?		
Har organisationen en styrelse ansvarig inför medlemsmötet?		
Har styrelsen regelbundna och protokollförda möten?		
Får medlemmarna årliga rapporter om organisationens verksamhet och ekonomi?		
Finns det en klar procedur för stadgeändringar?		
Känner varje medlem till svaren på den här checklistans frågor?		

Här framgår inte direkt på vilka sätt man kan åtgärda de punkter som man hittills inte lyckas svara ja på, t.ex. hur man då kan formulera tydliga kriterier för medlemskap. Frågan om öppenhet för alla som stödjer verksamhetens mål visade sig också överraskande intressant under arbetet med utvärderingen. I en av de föreningar vars medlemmar intervjuats var öppenhet och

⁸ http://democracy.se/index.php?option=com_content&view=article&id=7&Itemid=4&lang=sv

⁹ *Demokrativerksta'n – en praktisk utbildning i demokrati*. Kompendium. ABF Stockholm.

ökat medlemsantal via effektivare rekrytering och mer lockande aktiviteter en given fråga, medan vi i den andra – *Föreningen för en Etnisk Minoritet* – istället kunde skönja en oro för att få in medlemmar som, även om de säger sig stödja föreningens mål, kan förmodas stå på hemlandets regims sida, en regim som agerar på alla sätt utom demokratiska.

Trygghet – gemenskap – delat talutrymme

Strävan efter att skapa ett gott klimat för kommunikation är tydlig i kursen. Kursledaren förklarar i intervjun att det handlar om att varje gång återskapa den känsla av samhörighet som man etablerat under det inledande internatlägret. Hon säger:

...varje träff är ju väldigt planerad för att återskapa något slags.../.../ att titta tillbaka och att vara noga med att ha ett gemensamt fågelperspektiv över vad är det vi håller på med egentligen. Men den känslan tycker jag blir starkare och starkare ju fler gånger man ses. Ju fler gemensamma upplevelser man får [desto enklare blir det].

Gemensamma erfarenheter ifrån kursen stärker inte bara sammanhållningen utan även *hur* man träffas och diskuterar:

... alla blir tryggare i det språket kan man väl säga, som man försöker förmedla. Jo, en sak som är tydlig tycker jag, det är hur människor själva fördelar ordet bättre i gruppen allt eftersom kursen går, även om man måste påminna om det och även om det inte är tydligt fördelat i gruppen – det är ju hela tiden folk som pratar mindre, och så är det ibland folk som pratar väldigt, väldigt mycket och det är ju svårt när folk går in i smågrupper.

Kursledarens roll blir i det att försöka fördela ordet, med hjälp av sina 'knep' så jämnt som möjligt. Men att ha dialog, betonar hon, är en tränings sak, och om man är den som inte vanligtvis pratar så kan man bli medveten om den roll man intar, också för att kunna bryta den. Vi undrar om den verktygslåda som deltagarna ska få ta del av också innefattar detta att kunna 'parera' när någon tar över – även om kursledaren praktiserar vissa knep i gruppen för att balansera talutrymmet, behöver det inte direkt visa sig som användbara metoder, utan användas mer i undertexten. I forumspel menar kursledaren att detta kommer fram, de iscensätter möten där människor gör kränkande saker mot varandra, och att man också kan visa på konkreta metoder som gemensam dagordning, att ha rundor, talbollar, tidhållare för att förhindra att vissa tar över samtalen. Men även om man använder dessa metoder så handlar det ändå om makt, menar hon:

det är svårt att få människor ge ifrån sig makt frivilligt /.../ – man måste ha makt för att fördela makt.

En chef som inte vill fördela ordet (d.v.s. makten att tala) kommer inte att införa rundor, och för att visa på dilemmat så lägger man i kursen först fram problematiken och därefter metoderna – inte först knepen vilket man har gjort i tidigare kurser. Metoderna vill inte kursledaren lägga alltför stor vikt vid heller, hon vill inte låsa sig vid dem och folk kan ju också hitta på egna. Istället är det viktigast att synliggöra maktrelationerna:

Så då jobbar vi jättemycket med maktfrågan och sen får man pröva på lite metoder. Men jag har inte varit så jättetydlig tycker jag, och det har väl varit med flit också, jag har inte varit jättetydlig med att 'det här är en viss metod' liksom, utan det är mer rundor, att vi använder det, och talbollar – det är lyssnande och smågruppsdiskussioner.

Men vissa gånger läggs ändå fokus på att genomföra och synliggöra tankarna bakom några metoder som Öppet forum och Dialogcafé och hon konstaterar att det är svårare för kursledaren,

eller som hon kallar sig, 'processledaren', att ha kontroll över processerna under vissa övningar. Processledarskapet handlar om att förbereda och styra en process och omfattar främst ansvar för att fördela makten inom gruppen:

För att om man har makt så kan man fördela makt tycker jag. /.../ kommer man utifrån så har man faktiskt all makt i några minuter (skratt) och så gäller det att förvalta den och skapa förtroende, och allting ska syfta till att inflytandet blir delat så jämnt som det bara går.

Det är med andra ord processledaren som besitter makten i rummet, man har gruppens förtroende och för att klara uppdraget är det viktigt att man som ledare vet vilka som befinner sig i gruppen tycker hon: man ska veta något om vad deltagarna har som syfte med att vara där, och vad de tror ska hända. Med den erfarenhet hon besitter av att leda processer kan hon också modifiera sitt upplägg utifrån vilka deltagarna är. Beroende på vilken grupp som samlats gör man olika saker i olika ordning, och hela tiden måste man läsa av vad som kan fungera. Men poängen är alltså främst att få igång gruppens deltagare i den verksamhet som de är där för att genomföra, att utnyttja tiden man är där till det man avsett göra.

Ytterligare en viktig sak för deltagarna att lära är att inte acceptera något mot sin vilja, något kursledaren berättar ett exempel kring: dramapedagogen Agneta Josephson, som genomförde övningen, medvetandegjorde gruppen, inklusive kursledaren, om värdet av att visa sin vilja:

... ett exempel som vi gjorde på Tollare: en kvinna som gått kursen, hon är motsträvig i allt, hon är kritisk, hon tycker inte om när någon säger åt henne att hon ska göra någonting /.../ hon är /.../ skeptisk /.../ och jag gillar ju det! /.../ Och det var någon gång i början, vi skulle göra en presentation och vi hade kort på bordet och man skulle välja ett kort och så skulle man berätta om sig själv. Och så när vi kom till henne så sa hon 'jag vill inte'. Och då gick Agneta genast fram och sa 'Jättebra, tack för att du säger nej' för det är ju just precis det här handlar om – att vi måste träna oss i att säga nej. Hela tiden 'tack vad bra!' Så jobbar hon och jag har också försökt att plocka upp det, det är lärorikt att jobba med varandra. Och det som då hände, det var att man började tänka 'Ja just det, man får tränas i att säga nej' och dessutom känner ju hon sig inte tvingad längre. Så det som hände det var att hon gjorde ju den [övningen] ändå. Och det har hänt flera gånger under kursen...

Här framgår också att hela kursen handlar om att starta processer hos de deltagande, men inte vilken process som helst utan tydliga steg, grundade på medvetna motiv för vad som kommer först och vad som kommer senare. Detta måste *beröra* deltagarna, det handlar inte om att sitta och hämta in information.

Dessa metoder – eller modeller – för att genomföra demokratiska beslutsprocesser fångar sammantaget både redskap/verktyg och förhållningssätt. Det blir därmed en ansats som sammanför en statsvetenskaplig syn på demokrati – där beslutsproceduren inte *måste* grundas i etik utan just i procedurens korrekta utförande – med den demokrati som grundas i kommunikativa processer (vilka också avser mynna ut i beslut), där etiska beslut fattas efter att alla deltagit. Vi vill betona att det egentligen inte går att särskilja dessa: utan verktyg för att fatta beslut aktualiseras inte förhållningssätt, och utan förhållningssätt som genomsyrar *hur* verktygen används kan en brist kring känslan av delaktighet i besluten helt omöjliggöra den förståelse som, vilket visats ovan, krävs i processen att fatta giltiga och välförankrade beslut.

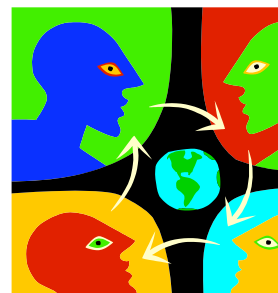
Verktyg och förhållningssätt är alltså grunderna i kursens uppläggning och de sitter ihop som två sidor av samma mynt. En väsentlig del i detta är hur makten fördelas – något som kursledaren har varit noga med att poängtera.

Det är också gentemot detta – verktyg och förhållningssätt – som vi fortsättningsvis kommer att förhålla utvärderingen till, och som vi också kommer att relatera till den teoretiska kunskap som kursen avser förmedla.

Det kommer att visa sig att det 'procedurala' tycks lättare att förhålla sig till: i en av föreningarna, vilket vi kommer att visa senare, har arbetet med att effektivisera beslutsprocedurer startat.

Däremot tycks den medlemsdelaktighet som kursdeltagarna skulle kunna medverka till att säkra och ansvara för i den egna föreningen, fortfarande vara bortom horisonten. Att var och en bär ansvar för möjliggörandet för att alla medlemmar ska kunna skaffa sig *förståelse* för det som diskuteras tycks betydligt svårare att integrera i sitt tänkande kring det demokratiska arbetet.

Kapitel 2 Demokrativerkstan – exempel på metoder

Två kurstillfällen – exempel på övningar

Vi som utvärderare var närvarande (till viss del även medverkande) i två kurstillfällen, det andra och det avslutande femte. Med inblickar på verksamheten som vi nedan beskriver kommer dels övningar i sig att presenteras, dels kommer vi att notera både det vi finner intressant och problematiskt med genomförandet. Vi hoppas att läsaren också får en känsla för den gruppdynamiska process som kursledaren skapar.

De övningar som gjorts när vi närvarat är *Öppet forum* under tillfälle 2:

ÖPPET FORUM är en metod att genomföra stora deltagarstyrda konferenser – upp till hundratals deltagare – kring ett givet tema som verkligen angår deltagarna. Syftet är att inom några få fasta ramar ge deltagarna tillfälle att fritt och självständigt formulera, diskutera och söka lösningar på problem som engagerar dem.¹⁰

Vid det sista tillfället gjorde deltagarna en typ av utvärdering av kursen som helhet – vad ska kursen *Sluta med, Fortsätta med och Börja med*. Dessa frågor kom också delvis att knytas till föreningarnas egna verksamheter.

Öppet Forum

Under den här kvällen (21 september kl 18-20.30) deltar 17 personer varav sex är män. Temat för kvällen är ”Ett demokratiskt civilsamhälle – utmaningar i min egen förening”. Kvällen inleds med en tillbakablick av första träffen och deltagarna drar sig till minnes att de talat om regler för att fatta demokratiska beslut och att de gjort forumspel under ledning av drama-pedagogen Agneta Josephson. Var och berättar för den de möter under en promenad runt i rummet ett minne från förra gången. Några säger att vykortsbilderna de talade om väckte tankar och en säger att hon minns att hon slapp leka – och hon uppskattar att det respekterades att hon inte ville. När vi sedan sätter oss i cirkel ställs frågan varvet runt vad man blir glad av. Allt ifrån att ha tid för barn och barnbarn, till att inte vakna med värk, att ge/få uppmuntran stöd, till dans och musik kommer upp. I och med att alla sagt något inför den stora gruppen har kursledaren genom detta bäddat för ett jämnare fördelat talutrymme även därefter (de som haft ordet de första sju-nio minuterna har också lättare att fortsätta göra sin röst hörd (se Aspán 2006 s. 27)).

Kursledaren presenterar dagens hållpunkter och berättar varifrån idén om Öppet forum kommer: att Harrison Owen märkt att de viktigaste och mest givande diskussionerna under konferenser och möten oftast tilldrar sig på kafferasterna. Därför ville han åstadkomma samma energi även under själva mötestiden. Dagens tema i Öppet forum är vad som kan göra den egna föreningen mer demokratisk. Hon berättar hur det hela går till och reglerna för mötet:

Var och en sätter upp så många diskussionsfrågelappar om man vill på tavlan. Sedan väljer man att sitta i en grupp kring något av dessa områden, men kan gå ifrån när det passar en själv. Reglerna är få men slagfärdiga:

¹⁰ Demokrativerkstans kompendium övning 6

REGLER:

- ⇒ Vem som än kommer är precis rätt person.
- ⇒ Vad som än händer är precis rätt eftersom det var det som hände.
- ⇒ När det än börjar är precis rätt tid att börja
- ⇒ När det slutar är det rätt tid att sluta
- ⇒ Man kan lämna när man vill – ”Lagen om de två fötterna”

Men innan de börjar skriva ska de sitta en stund två-tre stycken ihop och diskutera områden som de sen kan skriva upp var för sig. Fast några tar för sig av skrivpapper i högen i mitten av golvet direkt. När de därefter börjar skriva lappar till tavlan kommer mycket upp: när de tejpar upp den säger de vad den står för. Frågor som t.ex. Fler medlemmar, Respekt för medlemmar, Enklare möten, Taltid, Delegera, Mer deltagande kommer upp.

Innan de väljer vilken lapp man själv vill diskutera ger kursledaren ger ett tips för grupperna: att de ska börja med en kort runda i gruppen, och de ska också anteckna sina resultat.

En av utvärderarna sitter i gruppen som skrivit *Delaktighet* på sitt blad, dit kommer åtta personer, plus en som kommer in efterhand (alltså hälften av gruppen som helhet). En av männen blir som en ordförande och en kvinna ges uppdraget att skriva. De vill också tala om *rekrytering*, och de tar även upp frågor om *ekonomi/lokaler*. Här blir det inte riktigt en runda runt hela gruppen inledningsvis: innan en av kvinnorna kommer in har flera personer redan gjort två inlägg. Istället tycks fokus direkt ligga på sakfrågorna, inte på formen för hur samtalet ska bedrivas. I gruppen talar man om att möteskulturen, som ofta är tråkig, måste brytas, det gäller att skapa en känsla av gemenskap. Att få in yngre medlemmar tycker många vore bra, men för det måste man göra föreningslivet mer lockande. Flera försvarar ändå föreningslivet: när barnen ser hur de vuxna engagerar sig kommer de att förknippa det med goda sociala kontakter – man får ju kompisar via föreningen – och det blir då som en självklar del av livet.

Efter en stund berörs dock också samtalsformen i sig genom att en man kommenterar att en annan tagit sig rollen som ordförande. Han vill därför gå laget runt nu istället, och börjar själv med ett ganska långt inlägg kring problemet med att det är så mycket jobb som ledamot. Han vill också lyfta diskussionen ifrån probleminventering till att rikta den mot åtgärder och idéer kring förändringsarbete, vilket ju var uppdraget i grupperna.

Ändå återkommer samtalet till problemformuleringarna och en del handlar om att folk har så mycket att göra och det är svårt att ta sig tid till föreningsarbete. En tar upp att man certifierar föreningar men undrar vilka som egentligen kan gå på kurser som ger detta. Avslutningsvis berör man vinsterna i att samverka föreningar emellan, både ekonomiskt och lokalmässigt och återigen betonas att möten behöver vara roligare. På pappret noterar sekreteraren: Åtgärder: att söka samarbete.

Sammanfattningsvis diskuterades här delaktighet i termer av att skapa roligare möten, att göra även andra aktiviteter tillsammans för att skapa gemenskap men man ägnade sig främst åt problemsondering. Det ekonomiska sattes avslutningsvis främst; det är via samverkan föreningarna kan stärka sina finansiella resurser genom att dela på en del utgifter. Trots ansatsen från en i gruppen hade man problem med att distribuera talutrymmet, d.v.s. makten i gruppen, vilket också gällde de två andra mindre samtalsgrupperna.

När gruppen sedan presenterar i helgrupp det man diskuterat, 'Rekrytering och lokaler', lägger man fram följande förslag på åtgärder:

- kultur i mötet, behöver nya arbetsformer, viktigt att ha tid
- mentorskap
- marknadsföring
- upplevelser – aktiviteter

De övriga två grupperna diskuterade 'Respekt' respektive 'Medlemmarna'. I den ena ingick 3-4 kvinnor. Under den tid en av utvärderarna satt med i gruppen (ca 30 minuter) diskuterade en kvinna sina svårigheter med att få andra styrelsemedlemmar i hennes förening att hjälpa till i styrelsearbetet. Hon får stöd och uppbackning av de andra i gruppen kring hur hon kan göra, till exempel säga ifrån, sätta gränser, strukturera arbetet. Även den andra gruppen var liten, 3-4 personer. En av utvärderarna kom in i gruppen när de hade diskuterat ca 30 minuter. I den här gruppen var det fler från samma förening som gav råd till en person från en annan förening om hur man kunde lägga upp verksamheten. Diskussion om vad som är "bra" aktiviteter utifrån egna erfarenheter gavs plats. Men tyngdpunkten i samtalet låg ändå på vad de har gjort i sin förening snarare än på vad som skulle kunna vara fungerande aktiviteter i en annan förening.

Delvis berördes alltså i en av grupperna, den stora, frågan om hur ordet fördelades under samtalet men främst sonderades föreningarnas egna problemområden och vissa lösningar på identifierade problem dit man också kan koppla demokratiska dilemman.

Vid återsamlingen undrar kursledaren: 'Hur går vi vidare sedan? Kan man använda formen i föreningen själv?'. Någon säger att man i föreningen haft en liknande plan, där man sätter ut 'beslutsprickar' på olika förslag. Några får idén att man skulle kunna hålla *Öppet Hus* i föreningen för att locka medlemmar, att man kan göra en 'visionsträff' och att man kan prova 'brainstorming', något som skulle kunna fungera som ett avbrott i ett annars tråkigt årsmöte.

De tycker att Öppet forum varit intressant, kul och nytt. Men också ostrukturerat, det var svårt att hålla sig till en sak. De har också sett att föreningarna är av olika typer. En menar att det varit bra att välja sina viktigaste frågor och inte hålla på med allt. Kring det menar kursledaren att det just då också blir mest energi i diskussionerna – men att det också är viktigt att det blir en fortsättning på vad som tagits upp. Så det inte femte året blir samma lappar.... Hon poängterar att det är noga att inte sluta här och att man behöver många lappar att välja mellan, att man behöver låta det ta sin tid att fundera ut vad är det för teman som är viktiga i den här fasen. Ett tips är även att den som initierar övningen hämtar papper själv, så avdramatiseras (det öppna) golvet. De dryftar även att det i den stora gruppen varit en person som agerat ledare, och kursledaren säger att det är bra att också kunna släppa taget, då ser man hur 'energin blir' i gruppen: man kan låta medlemmarna själva ta tag i frågorna, men att det också är viktigt att låta dem som vill slippa slippa.

***

Kvällens kurs som helhet var energirik och spännande – även för oss utvärderare. Balansen mellan att styra och att släppa de deltagande är ett dilemma och kanske var det väl tidigt att ha en så fri – ickestyrd – övning redan vid träff nummer 2. Att hålla sig till ämnet och samtidigt beakta samtalet i sig, och att leverera idéer för åtgärder till kursledaren och övriga gruppen, kan vara pressande. Det tycks som om formfrågan i sig i stort glöms av under gruppens samtal (i alla fall i den grupp som drog flest deltagare, där förstås talutrymmet ska delas mellan flera).

Att presentera verktygen räcker inte för den integration man vill uppnå mellan verktyg och förhållningssätt. Det blir lätt så att verktyg dominerar och förhållningssätt bleknar. Grupperna ägnar sig åt sakfrågorna och beaktar inte det *egna* förhållningssättet i situationen. Tanken att förhållningssätt skall vara en del av övningen – t.ex hur man fördelar makt och talutrymme – det tas inte så mycket tid till i grupperna. Istället ägnar man sig främst åt att sondera problem och lösningar.

Värt att notera är att när hela gruppen är samlad under kursledaren, och hon alltså är den som fördelar makten i rummet, framträder ett annat samtalsklimat. Den respekt och det lyssnande

som deltagarna då gemensamt utövar, är en tydlig konsekvens av den professionella ledning gruppen får, vilket också kommer att visas i samband med nästa avsnitt.

I intervjun jämför kursledaren de olika övningarna Öppet Forum och Dialogkafé, genomförda i den ordningen under hösten och att med tanke på att Öppet forum är så mycket friare – därmed svårare att styra upp avseende aspekter som talutrymmets fördelning – så menar kursledaren nu att de borde komma i omvänd ordning. I Dialogkafé kan man lättare bryta in och kommentera:

Att stanna upp ibland och säga /.../ okej kommer ni ihåg nu: fördela tiden, kom ihåg er uppgift, bordvärdar har lite /.../ mer ansvar. /.../ Och i Öppet forum är det mycket svårare att som processledare lite grand kolla, alltså styra det där. Jag tycker man ska styra som processledare.

I nästa kurstillfälle som vi som utvärderare deltog i blev det också enklare att i mindre grupper se till att vars och ens röst blev hörd. Med en samtalsledare, eller 'bordsvärd', tycks det vara enklare att både hålla sig till sakfrågan, och att beakta vars och ens talutrymme. Det kan också bero på att grupperna där blev betydligt jämnare i storlek än ovan där halva storgruppen satte sig vid ett och samma diskussionsbord. Men innan vi går vidare till detta kurstillfälle vill vi knyta an till den utvärdering som kursledaren själv gjorde efter just den här kvällen kring Öppet forum.

Utvärderingen som gjordes internt

Efter fyra av kurstillfällena gjorde kursledaren egna skriftliga utvärderingar med deltagarna utifrån frågorna "Vad var bra? Vad hade kunnat vara bättre?". Den här kvällens utvärdering kring övningen Öppet Forum ger många positiva svar, liksom i de andra utvärderingar kursledaren gjorde efter de fyra första tillfällena. Här sammanfattar vi först svaren kring Öppet Forum.

Öppet forum tas upp som något bra av flera, och man skriver till exempel att

- OK med Öppet forum
- Öppet forum var bra. Det öppnade spontana samtal och just om frågor som intresserade gruppen.
- Jag tycker allt var bra idag, med plats, tid och metoden Öppet forum.
- Tycker att detta med praktiska övningar är helt suveränt, gör allt så mycket lättare att ta in i ett annars mycket tungt ämne

Brainstorming nämns (av två svarande) som något bra: tex

- Det var bra med brainstorming vi har haft samt själva gruppdiskussionen. Jag hoppas vi skall fortsätta med det för att kunna fördjupa och ta med erfarenhet till våran föreningar.

Tre kommenterar tiden, dels att den var bra utnyttjad, dels att det var kort om tid, samt att

- Tiden gick så fort.

Det sociala gemenskapen kommenteras av fyra deltagare, bara i positiva ord:

- Stämningen mycket god mellan alla deltagare.
- Det är bra att få informationen från andra. Diskutera och respektera varandra.
- Engagemanget större vartefter och tillslut kommer det att vara helt fantastiskt ... tror jag
- Stämningen har blivit så bra. Det är din förtjänst Åse.

Om kursledaren sägs också:

- Tack även för en otroligt bra kursledare med en enorm kunskap!!

Allmänt skriver man att man inte har något negativt att ta upp....

- Jag har ingenting som är inte bra
- Jag tycker fortfarande att allting var bra.

- Negativt? Nej inget ...
- Jag vet inte vad jag ska skriva annat än att kursen är så himla viktig för människor.

...medan tre har något att säga av vad som kunde varit annorlunda:

- Kapitlet som vi skulle läsa i boken till idag innehöll många fler övningar som hade varit skoj att beröra. Verkar som om flera inte läst boken, och de missar nu dessa coola övningar. Synd för dem.
- Skulle varit att veta att det fanns kaffeautomat här innan man kom hit (-: Annars så är jag nöjd och glad med denna kurs (-:
- ”Utmaningar i min egen förening” saknade jag trots rubriken

Svaren visar att man är nöjd med kvällen och hur man känner värdet av att mötas och diskutera. Värt att notera är dock att det är en person som direkt anknyter svaret till den egna föreningen, att man hoppas kunna ”ta med erfarenhet till våran föreningar” medan en annan just saknar en uttryckt sådan koppling, att verkligen sondera ’utmaningar’ i sin verksamhet. Kvällen har på ett sätt haft många bottnar men som kanske flyter ihop:

- ★ *fundera på sin förenings problem och hitta på sätt att förbättra verksamheten*
- ★ *reflektera över metoden Öppet forum inom vilket förändringsdiskussionerna genomförs*
- ★ *avslutningsvis dryfta något av hur de själva skulle kunna göra övningen i sin egen förening*

Troligtvis har deltagarna olika utgångspunkter och därmed ser de också olika saker av det som gjorts under kvällen: där den ena tänker på möjligheterna att göra övningen i sin förening – ett verktygssfokus – ser den andra att själva uppdraget varit att se ’utmaningar i min egen förening’ men att det inte fått tillräcklig plats – vad man skulle kunna beteckna som ett sakfrågeperspektiv. Att alla ovan angivna punkter inryms i kvällens pass skulle kanske behöva tydliggöras redan inledningsvis, där reflektionsfasen kring den introducerade övningen också skulle kunna bakas in i gruppdiskussionerna vid sittande bord; när åtgärderna är noterade fortsätter man att direkt fundera över förhållningssätt, och hur de själva tänker att övningen skulle kunna användas i den egna föreningen, och först därefter görs återsamlingen.

I nästa kurstillfälle som utvärderarna var med i görs ytterligare en utvärdering i övningen SLUTA BÖRJA FORTSÄTT som följer nedan, varefter vi sammanfattar innebörderna av svaren i samtliga utvärderingar som kursledaren gjorde från de fyra första tillfällena.

Utvärderingskväll: ’Sluta börja fortsätt’

Det andra tillfället utvärderarna deltar i är det sista där man diskuterar utbildningen som helhet (en kvällsträff den 30 november). Förutom utvärderare och kursledare är åtta kvinnor och fem män närvarande den här kvällen. Det ska bli en fördjupning idag, en sondering om vad behövs för att åstadkomma förändringar, och kursledaren talar om långsiktighet. Planen är att göra övningen SLUTA BÖRJA FORTSÄTT, som är en övning som DemokratiAkademin arbetat fram. Främst ska kvällen handla om själva kursen.

Träffen inleds med en undran om vad de minns av kursen som helhet: många nämner *Ett Kaotiskt Styrelsemöte* och någon säger *Damen med älgen* (en historia från en av föreläsningarna, om att våga tro på andra och inte visa ständig misstro till vad folk berättar – det omöjliga kan vara möjligt). Någon säger *vykort* att *berätta om*, någon säger att *utbyta idéer* är det viktigaste.

Så går man vidare med dagens övning: vi vill ha ’mer demokrati i min förening men var kan vi börja?’. De ska i grupper ’brainstorma’: varje grupp ska på ett tomt papper skriva ner vad de tänker på kring: *Tips Idéer Inspiration Deltagare Teorier AHA!!* ”Ha öppet sinne – hur blir det omöjliga möjligt” påminner kursledaren.

I tre grupper samtalar man om områden att utveckla och frågan är hur det ska gå till och efter en stund presenterar man idéer:

Grupp 1

delaktighet – styrelsen kan gå kurs, mer om föreningens historia, beslut ska respekteras, medlemmarna ska känna att de deltar. Antal medlemmar vill man ska öka, tydligt vad man står för, visa med reklam och ha igång aktiviteter.

Grupp 2

Mer utåtriktad verksamhet, regelbundna caféer, gå runt och knacka dörr, trapphusmöten, Hemsida/facebook för att nå ut, sms – kan ha tävling om något, riktad information till vissa åldersgrupper tex. Styrelsen – vet man som styrelse vad uppdraget är, vad som krävs.

Grupp 3

Föreningshistoria (för att skapa självförståelse). Roligare styrelsemöten, roterande roller (det säger man både nej och ja om och kursledaren kommenterar att det här var inte beslut, det här är tips). Mentorskap för nya medlemmar. Kurs för styrelsearbetet, kurs för valberedningen. Tid för att umgås utanför styrelsearbetet är viktigt (de uppskattar att de åt middag tillsammans efter kursen en gång).

Sammanfattande kan dryftandet sägas hantera gemenskap och kompetens: kompetensutveckling för styrelsearbete, identifiering av föreningens plats i närområdet (självbild, historia), effektivare information för rekrytering av medlemmar, och när de väl kommit ska de vilja stanna genom att aktiviteterna är lockande. Värt att notera här att *Föreningen för en Etnisk Minoritet* som vi senare intervjuade inte var närvarande den här kvällen. I den betonas, som vi ska se senare, inte alls rekrytering på det här sättet.

Sedan sitter man i grupper om tre-fyra, som kursledaren delar in, kring tre papper – SLUTA BÖRJA FORTSÄTT – som sedan ska redovisas. Det ska nu handla om kursen.

I den grupp som en av utvärderarna sitter med i kommer samtalen att på ett generativt sätt sondera vad kursen gett och vad man vill ta fasta på. En menar att övningarna kommer att bli bra att använda i föreningen, och framförallt tänker han på att samtalsklimatet inom kursen varit öppet. Inget man säger känns 'fel'. De andra håller med och tilliten, tryggheten och tilltron lyfts fram. Kanske främst grundade den sig i starten där var och en berättade om en sak man valde ifrån ett stort sidentyg. Det är något man också vill skapa i den egna föreningen. Det är inte så nu; man ofta är så styrd av en mall; man räcker upp handen, det blir så låst. Här i kursen känner man istället att man betyder något, man kan (om man vill) göra sin röst hörd. Så här kan man öppna en förening som kanske låst sig. En håller med om att alla som vill säga något kan det, men man måste inte. Hon säger att hon egentligen är dålig på att ta ordet, och när hon väl gör det är det för att skarpt säga ifrån, man reagerar lite ilsket. En annan menar att nya idéer behövs, ifall alla sitter tysta då kan ju föreningen dö – helt i onödan. Föreläsningar är bra, så diskuterar man efteråt. Det blir då en föreningshistoria som är värd namnet. Nu är det ju också lättare att synliggöra vad man gör, och vilka man är, genom IT till exempel.

Tydligt är alltså att kursen har gett *inspiration* för att omskapa mötesformerna i föreningarna.

Sedan byts några deltagare ut i varje grupp på kursledarens initiativ, men den som har 'samordningsansvaret', bordsvärden, sitter kvar och berättar för de nytillkomna vad som hittills blivit sagt. Han menar också att talbollen är bra – den kan få folk tysta, och göra så man slutar prata i mun på varandra. Den har makt, det är 'trolleri egentligen', den är ett instrument som faktiskt fungerar. Och han kommer att använda den själv. Vill man kan man 'passa' men den ger ju ändå var och en en möjlighet att tala. Annars förblir de tysta tysta. Annat de nämner är tekniken för möten, forumcafé osv. Men de konstaterar att det ändå är svårt att bryta en tråkig kultur.

I dessa smågrupper blir det inget problem att göra sin röst hörd. Det är i stort här man associerar till hur arbetet som tränats i övningarna inom kursen kan generera bättre möten på hemmaplan. Men riktigt hur de ska gå vidare, det blir inte klarlagt. Möjligen känner de sig så säkra på att metoden i sig genererar detta med tillit och tilltro till varandra och att gruppen får känslan av att inget som sägs är 'fel', kanske har de själva också fått sitt ledarskap tydliggjort i kursen; att styrelseledamöterna faktiskt äger mandatet att – som kursledaren så noga betonat – fördela makten. Huruvida det är så eller ej, klarläggs inte i kursen: frågor som *På vilket sätt kan jag själv nu göra för att omskapa föreningens (som de själva ofta säger tråkiga) klimat?* eller *Vilken övning motsvarar det min förening behöver för att komma vidare* eller *Känner jag mig redo att leda den övningen* – sådana frågor ställs inte.

Istället kommer man i kursen nu istället att växla över till att precisera delar kring SLUTA BÖRJA FORTSÄTT om Demokrativerkstan. Detta samtal kan ses som en direkt utvärdering av kursens delar och gruppernas idéer sammanfattas i översikten nedan.

I övningen SLUTA BÖRJA FORTSÄTT tydliggörs hur nöjda de är med kursen:

	Sluta	Börja	Fortsätt
Grupp 1	ha bråttom, många punkter första lördagen mastigt	Byt programpunktsordning: först folkrörelsernas framväxt, sen sist ansvaret att värna demokratin framöver	Föreläsningarna och livbojen – ännu mer bara. De ser att man håller sig i repen: man ser sitt deltagande – ens ansvar i demokratiska processen. De positiva skratten.
Grupp 2	Svårt att hitta något.... sov dåligt på kursgården, byt plats kanske. Bättre tillgång till fika/dricka på ABF	Återträff om ett år – samma grupp + middag till självkostnadspris Ha en lördagsträff till i kursen, som avslutning på det hela.	Glöden hos kursledaren! Bra kick off med internatet. Övningarna materialet föreläsningarna
Grupp 3	Sluta oroas för att kursen inte är tillräckligt givande!	Gärna ett till kurstillfälle, bra med föreläsare med det tar ändå tid från det andra – kan ha ett till tillfälle så föreläsare och annat ryms.	Kick off internatet Varva teori och praktik med lika pedagogiska kursledare som nu
Grupp 4	Helgen gav så mycket – önskar längre träffar, ej kortare kvällar, man kan börja kl 17 och stanna till 21.30. Det man önskar är en förändring från det tidspressade eftersom man menar att pauserna är magiska – andhämtning, minglet, det vinner i längden. Eftertanke behövs under de timmar man jobbar. Ändå en fantastisk kurs!	Återkoppling – att ses om några månader. Bilda en fastare grupp, kan göras via en sajt kanske, där verksamhetens arbete kan följas. Det kan bli en världsrorelse! Man undrar ifall resurser kan skapas från Demokrati-verkstan för att besöka verksamheterna. Att göra det här större.	Talarbollen – fantastisk! Kan få folk att vara tysta, ger disciplin. Man tar ansvar, man är utvald. Den är 'magisk' Bra föreläsare! Lyckats skapa gott humör, alla har bidragit.

Någon grupp konstaterar att erfarenhetsutbyte är A och O, och man ser att de som är här blivit ett nätverk. Frågan att sprida kunskapen utanför styrelsen, anser några, sådant kan ges i en separat kurs. Även en annan grupp tar fasta på hur man kan få det att gå vidare, och menar där att samarbete mellan förenigarna bör startas. Det är viktigt att alla ska se vilket ansvar det är att värna om demokratin.

Sammanfattande talar de om att kickoffen kanske skulle kunnat vara något mindre späckad; det blev ganska mastigt program under internatet. Istället hade man kunnat ha en extra kvällsföreläsning där. Sedan diskuteras ifall sista träffen ska ligga en lördag – men det passar inte dem som har familj. Kanske istället ett extra kvällspass? Man diskuterar även att Öppet Forum nog legat för tidigt. I övningen Dialogcafé (som vi inte närvarat vid) liksom i smågruppssamtalen som ovan diskuterats blir det tydligare att bordsvärden har lite mer ansvar – men ändå har alla gemensamt ansvar för ordets fördelning.

För att skapa mer utrymme att verkligen gräva i de möjligheter de deltagande har för att återföra sina kunskaper till den egna föreningen kring vad de bör börja med, sluta med, och fortsätta med, liksom brainstormingen kring *Tips Idéer Inspiration* o.s.v. skulle detta tema avseende själva kursen kunnat ges mindre utrymme. Precis som tidigare gånger då utvärderingarna gjordes enskilt och skriftligt hade det kunnat göras vid detta avslutande tillfälle.

För kursledaren är synpunkterna ifrån kvällen värdefulla för fortsatt utveckling av kursen. Övningen i sig medger även för deltagarna att se kursen i retrospektiv och man påminner sig om vad man funnit värdefullt och det (lilla) som skulle kunnat vara bättre. Vad vi vill ta fasta på här är dock en av kommentarerna ovan, ifrån grupp 4; att man undrar över ifall inte Demokrati-verkstan kan besöka föreningarna. Det kan tolkas som helt positivt: att kursledaren är så professionell att man helt enkelt vill att fler ska få dela de goda erfarenheterna av hennes kursledning. Men det kan också tolkas som att de ännu inte känner att de behärskar de verktyg som kursen givit, och att de ännu inte helt har förankrat det förhållningssätt som kursen genomsyras av. Kunskapsöverföringen till och implementeringen av utökade demokrati-processer i den egna föreningen kan kännas ogenomförbar.

Med andra ord menar vi att deltagarna i viss mån ställs inför svårigheten att både leverera synpunkter om sitt föreningsliv, och om kursen i sig, och dessutom *samtidigt* lära sig att själva kunna genomföra övningarna, genom de verktyg som presenterats. Övningen *Sluta-Börja-Fortsätt* visas i kursen som ett exempel på något som kan göras på hemmaplan (det är också uttalat att de själva kan kopiera underlagen i kompendiet). Dock får inte kursdeltagarna själva – inom kursens trygga sociala klimat – *pröva ut genomförandet* av övningen.

Reflektionen över övningarnas potentiella bärkraft i *föreningarna* kan vi ana missgynnas i fördelningen av utrymmet, där en diskussion om förhållningssätt saknas. Med ganska enkla medel skulle övningen kunna överföras till föreningslivet via frågor som 'Vad skulle våra medlemmar tänkas lyfta fram?' eller möjligen, om övningen lades tidigare än sista gången, faktiskt genomföra den och återkomma till kursen för att diskutera genomförande och resultat.

Efter att vi presenterat resultatet ifrån intervjuerna kommer vi att återkomma till frågan men vi vill redan här konstatera att vi får känslan av att trycket på att 'komma till beslut', (här ifråga om vad som ska sägas inför hela gruppen att man kommit fram till) överskuggar reflektionen kring ens eget förhållningssätt.

Sammanfattning av kursledarens interna utvärderingar

Innan vi går över till nästa kapitel kommer ytterligare några inblickar att göras i de utvärderingarna som gjordes av kursledaren vid tillfällena 1, 3 och 4. Detta för att dels visa på hur de uppskattar kursen och att de anser att kvaliteten är hög, dels för att undersöka på vilket sätt de förhåller sig till det egna arbetet med att implementera nya idéer i den egna föreningen. Vi beaktar här att kursledarnas frågor *inte* har handlat om hur deltagarna själva tänker sig en fortsättning med arbetet på hemmaplan, utan om kursgivandet i sig. Här återfinns istället kommentarer på den blandning av teori och praktik som vävts in i kursprogrammet. Genomgående ses där positiva omdömen utifrån frågorna *Vad var bra? Vad hade kunnat vara*

bättre?” och några av noteringarna läggs fram nedan. Som framkommit tidigare i denna utvärderingsrapport, ser vi dock en utmaning i hur kursledaren skulle kunna skaffa sig ’strategier’ för att tydligare sammankoppla kursinnehållet med det föreningsliv som pågår på deltagarnas hemmaplan. Vi är medvetna om att kursledaren främst ser föreningarnas möjligheter att utveckla de demokratiska arbetsformerna genom att fler och fler medlemmar går för varje år kursen ges, men vi har ändå ställts inför uppdraget att genom uppföljande intervjuer undersöka om, och vad och i så fall hur, något ifrån kursen förmedlas till föreningarna. Därför är det något vi också beaktar när vi ser närmare på utslagorna i dessa utvärderingar.

De tre tillfällen som vi har utvärderingar ifrån är, förutom det som redan tagits upp ovan, ett helginternatet kring *Möten, makt & demokrati*; det tredje kurstillfällena *Föreningskunskap och opinionsbildning* (en tisdagskväll med en föreläsning av Anders Selin); samt träff fyra, en heldag kring temat ”*Svensk folkrörelsehistoria*” via en föreläsning av Håkan Blomqvist, där eftermiddagen behandlade *Mer demokrati i min förening, men var ska vi börja?*”, ett Dialogcafé med Åse Richard.

Betydligt mer plus- än minusidor framträder. Om helginternatet skriver man:

- Bra blandning/mix av teori och praktik.
- Kul att prova på övningarna
- Det var jättebra med övningar och det var lärorik och behöver mer
- Suveränt med teoretiska och praktiska övningar varierat.
- Det var bra med de praktiska övningarna. Man kunde lära sig ganska mycket genom rörelse och hur man uttrycker sig.
- Upplägget, varvat med teori/praktik alla fick vara delaktiga.
- Bra rollspel.

Flera kommenterar att blandningen mellan teori och praktik var bra och att övningarna i sig varit kul.

Föreläsningarna de två gångerna uppskattas genomgående, och två kommenterar att den som var kvällstid skulle varit bra att varva med någon övning, som en noterar ”så att man rör på sig”. Innehållsligt tar några fram att de lärt sig mycket, fakta och teoretiska kunskaper

- De formella grunderna för föreningsverksamhet är viktiga och Anders Selin hade ett tydligt program och förmedlade självupplevda erfarenheter. Opinionsbildning har många väldigt lite kunskap om. Även här kunde Anders ge oss insikt och idéer. Bra!
- För min del blev det en nyttig bekräftelse att jag i alla fall tänker rätt. Nu har jag fått verktygen också.

Mer specifikt att man kan ha *nytta* av denna kunskap kommer fram i ett svar:

Anders föreläste om föreningsliv pedagogiskt. Det var väldigt intressant och jag kommer ha många goda råd i min aktiva föreningsliv. Mycket intressant och nyttigt

Kursledarna får också genomgående goda vitsord. Efter tillfälle ett beskrivs:

- Otroligt bra kursledare, de gav både glädje, väckte frågor och inspiration.
- Bra upplägg, kursinnehåll, kursledning och gemenskap
- Bra ledare. (två svarande)
- Underbara kursledare. Bra kursupplägg.

En annan aspekt är att man lyckats åstadkomma gemenskap och likvärdighet mellan deltagarna i gruppen, och det redan vid första helginternatet efter vilket man skriver:

- Ni har skickligt skapat konsensus i kursgruppen för konceptet, och också engagemang. Ni har rättvist fördelat ord mellan deltagarna och varit duktiga på att se oss som individer.
- Bra att bo borta en helg så kursdeltagarna ”tvingas” umgås mer intensivt, bra upptakt på kursen. Bra mix av människor (även om medelåldern är lite hög).
- Fantastiskt bra idé att samarbeta mellan olika organisationer för att stärka demokratin i föreningslivet framför allt

Övriga positiva kommentarer ges också efter internatet:

- Jag tycker allt var bra. Inget att klaga på. Bra jobbat!
- Hela upplägget och materialet var jättebra.
- Bra att det inte var via power-point presentation. Tar med mig ”Gemensam dagordning” till jobbet.
- Ni har fyllt ett behov av demokratistöd.
- Jag kan tyvärr ej komma på vad som skulle kunna göras bättre i en stund som denna, då jag är så uppfylld av kursen och endast i detta ögonblick kan tänka på hur jag kan inom en snar framtid få till stånd ett första möte hur vi skall börja. Hej och tack! Jag ser fram emot fortsättningen.

Flera av deltagarna (fyra) beskriver tidspressen under denna första helg som något mindre bra, men å andra sidan konstaterar en att det är ju träffar kvar. En för också samman tidsbristen med själva fördelningen av tid mellan deltagarna:

Tiden räckte inte till. Inget ni kan rå på, men en del tar mer plats än andra direkt

Andra faktorer som tas upp på minuslistan är huruvida alla deltagare själva tänkt efter varför de går kursen, att materialet till kursen kunde ha kommit dem till del tidigare än fyra dagar (två svarande), och att kursledarna kunde ha skaffat ’basinfo’ från deltagarna innan vilket inte utvecklas vidare, samt att det blir samma grupper för diskussioner:

Ni behöver se till att deltagarna byter lite platser i rummet så att man inte diskuterar (bikupar) med samma människor hela tiden

Vi kan konstatera att endast ett par av de svarande efter det intensiva internatet gör en koppling till sin egna vardag: att en av övningarna (Gemensam dagordning) kommer att användas – om det är till den ideella föreningen som är ’jobbet’ där den gemensamma dagordningen ska genomföras eller ej framgår inte. En menar att han/hon kommer att få nytta av en av föreläsningarna om föreningsliv i sitt eget föreningsarbete.

***

Även efter det tredje kurstillfället kommenterar en svarande att tiden var knapp:

Det saknades tid för en reflektion där deltagarna kunde ge mer exempel från sina egna förenings opinionsbildning, och ev behov av profilering och opinionsstöd m.m.

Å andra sidan menar en att kvällen varit *rolig*:

Roligt med mycket SKRATT. Härligt!!! Ser fram emot nästa gång!

Efter det fjärde tillfället uppskattas återigen varvandet teori–praktik:

Skriver som tidigare, en mycket bra balans mellan teoretiska och praktiska övningar. Tack för ännu en bra kursdag. Önskar bara att det fanns bättre, mer sittvänliga stolar.

Dialogcafé beskrivs som nyttigt att ha genomfört:

- Får erfarenhet från andra och lär sig. Tack!
- Dialogcafé ett intressant sätt att jobba.
- Bra: Att få uppleva dialogcafé & förstå hur det går till.

Några tänker sig ta med det till föreningen:

- Dialogcaféet var intressant och lärorikt. Jag tror vi kommer använda det (i förenklad form) på våran förening. Tack!
- Dialogcafé kommer jag att använda i min förening.
- Dialogcaféet ett bra sätt att få in olika synpunkter, men jag behöver nog träna på det innan jag kan använda mig av det. Jippi, jag lär mig hela tiden. Vilken inspirationskälla den här utbildningen är. Kul dag!!

Det tycks dock som att dagen inte för alla varit idealisk avseende hur talutrymmet distribuerats:

- Mindre bra: Folk som bubblar om sånt som inte har med saken att göra men det är ju subjektivt.
- Jag önskar att man tog upp ”att lyssna” i kursen. Det finns något som kallas ”färdigt lyssnande”. Det är mycket vanligt förekommande fenomen. Det flesta är ej själva medvetna om de lyssnar så. Fundera på detta!

Men det är inte alla som har lidit av detta:

Fantastiskt engagemang av alla deltagare. Mycket entusiastisk kursledare. Gärna fortsättning av detta efter ca ett år! Dela de idéerna med andra föreningar.

Slående är hur pass lite de deltagande kopplar kursens innehåll till den egna verksamheten. Några för associationer till att vissa saker kommer att tas upp där (övningar främst Dialogcafé men även Gemensam dagordning) men det är relativt få. Med det inte sagt att inte flera kommer att göra det, och frågorna var ju också riktade mot att ta fram de enskilda kursdagarnas förtjänster och brister, inte preciserat vad som varit mest matnyttigt för ett utvecklingsarbete i föreningarna. Någon betonar föreläsningen som viktig för sitt fortsatta föreningsarbete.

Någon grupp menar i övningen SLUTA BÖRJA FORTSÄTT, att det kring att sprida kunskapen utanför styrelsen, det kan ges i en separat kurs. Och kursledaren har också sagt att första året, då handlar det bara om individnivån (något vi återkommer till).

Ett sätt att också få kännedom om ’brukbarheten’ i kursinnehållet, vore att låta deltagarna också fundera på och notera;

- På vilket sätt skulle övning x kunna genomföras i er förening?

- Har ni så pass goda kunskaper om motivet och målet med att göra övningen så att den vore möjlig och konstruktiv i er förening? Annars: vad måste vi öva mer på i kursen? Detta utifrån en av kommentarerna ovan om just Dialogcafé: ” jag behöver nog träna på det innan jag kan använda mig av det”.

Som framgått i tidigare avsnitt är inte kursledarens primära idé att undersöka vad det är för kunskap som deltagarna bär med sig efter de olika kursmomenten (förutom det som framkommer i den här utvärderingen, där föreningar intervjuats om detta). Kopplingen mellan lärandet under kursdagarna och implementeringen i den egna föreningen är därmed ganska vag i själva kursuppläggningsen – som någon skrivit efter andra tillfället: ” *Utmaningar i min egen förening* ’ saknade jag trots rubriken”.

Erfarenheterna är genomgående positiva av dessa dagar, lite gnissel hörs dock om ojämnt talutrymmet och att tiden ibland inte räcker till. Frågan om ’nyttan’ är den fråga som blir intressant i förlängningen efter dessa goda erfarenheter, liksom visioner för den egna föreningens demoratiska utveckling.

Kapitel 3 Med livbojen i handen – nya sätt att se sitt föreningsarbete?

I fråga om hur kursen lagts upp ställer vi oss undrande huruvida i all kunskap som deltagarna erbjudits de också medvetandegörs om hur de själva kan göra för att stärka den egna föreningen avseende demokratiska strukturer och förhållningssätt.

En spännande fråga är vad verkstad som begrepp består i, i kursen och i de grundläggande tankarna bakom kursen. 'Verktyg' och 'verkstad' återkommer ofta i talet om och i kursen, så det handgripliga – 'hur gör vi nu då' – tolkar vi som en primär uppgift. Många övningar går igenom och tydligt är att de uppskattas av deltagarna. Steget till den egna praktiken tycks dock ibland lite långt.

Erfarenheten, nyttan och visionen

Jämförande av de två olika föreningarnas syfte med sitt deltagande

Två intervjuer har genomförts med styrelseledamöter som deltagit i både höstens Demokrati-
verkstad och pilotkursen hösten 2009.

Ifrån den ena, *Hyresgästföreningen norr*, deltog tre personer i intervjun, i den andra, *Föreningen för en Etnisk Minoritet*, deltog två personer. För att direkt ge läsaren en jämförande ansats kring vad de båda föreningarna har delgivit oss om sina erfarenheter, föreningarnas dilemman och utmaningar och tankar om Demokrativerkstans innehåll och genomförande kommer intervjuerna nedan att tematiseras varunder båda föreningarnas utsagor framkommer. Rubrikerna för temana är *Föreningarnas utgångspunkter*; *Tankar om Demokrativerkstan*; samt *Deltagarnas utmaningar att föra kunskapen vidare*.

Föreningarnas utgångspunkter

Föreningen för en Etnisk Minoritet

Informanterna tillhör en lokalförening och den ena är också ordförande i det rikstäckande förbundet, där den andra informanten är ledamot i styrelsen. Där ingår tretton lokalföreningar. Sammanlagt har förbundet 800 medlemmar och lokalföreningarna finns över hela Sverige. Man berättar här om att det är en lång process att göra medlemmarna medvetna om det svenska samhället, att man vill underlätta integrationsprocessen. Föreningen syftar också till att bibehålla den egna kulturen, och till exempel i en kulturell aktivitet kan man alltid diskutera integration och demokrati och olika samhällsfrågor. I dessa kan man engagera olika lokalföreningsmedlemmar. Föreningarna startade i det sena 80-talet då deras land var koloniserat och krig pågick för självständighet, vilket påverkat alla därifrån. Även de som då var i Sverige kände att de måste hjälpa sitt land. Mycket av hjälp – projekt för unga och barn – kom att förläggas till hemlandet. Efter landets självständighet blossade ytterligare konflikter upp och nu behövs en skilsmässa ifrån regimen, menar informanterna, men regimen vill inte släppa dem som lämnat landet. De som stödde regimen har lämnat det här förbundet, vilket kom att försvaga förbundet. Man har nu försökt starta från början.

För ungefär 3,5 år sen höll dåvarande styrelsen möte om att föreningen höll på att haverera, man klarade inte att hålla den samman, just p.g.a. historiken. Ett extra årsmöte skulle behövas och där blev en av de här intervjuade personerna sekreterare, han och två andra som stod nära gjorde

en översyn och kunde konstatera att förbudet i stort sett dött ut. Hemlandets ambassad i Stockholm hade rent ut sagt saboterat för föreningen, och hämtat ut pengar ifrån föreningens konto. Ingenting kunde göras och polisen lade ner förundersökningen. Även fysiskt våld förekommer gentemot dem som står emot regimen.

Tydligt är att förutsättningarna för att bedriva en ideell verksamhet över huvud taget starkt beskärs av dessa omständigheter. Att de valt att medverka i Demokrativerkstan beskrivs på följande grunder:

I något sammanhang hade vi en diskussion med [kursledaren] om Livbojen, om medlemskap och dagordning, deltagande och beslut – det är ytterst viktigt. När det finns något fel måste man gå och hitta felet, var det finns. Det är den viktigaste kompassen vi fått, för det funkar ju, överallt, det gör det. I vårt fall har vi dels ett samhälle där människor lever skrämnda, så det är ett parallellsamhälle, dels har vi det svenska där vi lever öppet där man yttrar sig, man tänker inte ens på det, man tar det för givet. /.../ Och det finns så många saker som vi nyttjar mer än svenskarna, då jag vet vad som saknas [i hemlandet] och vad som finns här. Man får aldrig ta demokrati för givet, det är referensen. Och den här kursen ger redskap: ok vi har en unik erfarenhet som inte tas upp i själva kursen men för att vi ska köra vidare med vår kamp så tar vi redskapen. Det är väldigt viktigt. Två andra styrelsemedlemmar har gått den första utbildningen, styrelsen måste vara medveten. /.../ Man vill inte öppna föreningen hur mycket som helst, så den äts upp av anhängare till regimen igen. För det måste man vara på sin vakt. Det andra är att vi måste öva allihop att se att alla har lika rättigheter, att 'ni kan välja mig' att 'ni kan välja att avsätta mig, och byta styrelse när ni vill' – det är övning hela tiden.

Hyresgästföreningen norr

Informanterna berättar om sin förening som de menar är ”en av de större” hyresgästföreningarna. De berättar att föreningen är aktiv i den bemärkelsen att de lämnar in många motioner till stämmorna och utmärker sig genom att vara ”den enda förening som har gjort det de senaste två åren”. I övrigt menar de att föreningen har mycket verksamhet och är väl ansedd. De tre informanterna har alla varit med i styrelsen i över fem år, två av dem har varit med i styrelsen i över 15 år. Alla informanter menar att föreningen ”fått liv igen” efter att en del drivande personer valts in i styrelsen.

Om sitt deltagande i kursen säger informanterna ifrån Hyresgästföreningen norr:

- ja, det var ju ingen tillfällighet, eller också var det det. X, Y och Z hade ju gått den här kursen men det var egentligen X som sa att nu tycker jag att tre stycken till skall gå den här och så tre frivilliga, ungefär du och du och du (Informant 1)
- Han pekade ut.. (Informant 2)
- Ungefär så gick det till (Informant 1)
- Jag fick inte säga nej (Informant 3)

Att bli utvalda på det sätt som informanterna uttrycker att de blev upplevs dock inte som negativt. Istället berättar de på olika sätt att de såg kursen som en möjlighet. Så här säger en informant:

Ja men jag tänkte ju, jag visste ju också inte så mycket, men lite, jag tänkte har dom gått den, ja vi började titta, oj det här var lång tid, ja liksom då blev det ju lite spännande, vi förstod att det var något gediget, vi tänkte 'Nu!'. Dom sa att det är jättebra om ni går den (Informant 2)

***

Det råder alltså ingen tvekan om att de som deltagit i Demokrativerkstan ifrån de båda föreningarna är högst erfarna föreningsmedlemmar. Medan *Föreningen för en Etnisk Minoritet* eftersöker användbara verktyg – som till exempel Livbojen ger – för sin verksamhet, för att stärka sitt arbete som ansätts hårt av icke-demokratiska krafter, har deltagarna ifrån *Hyresgästföreningen norr* mer valts ut av dem som gått tidigare och det är inte riktigt uttalat vad de förväntade sig att få med sig därifrån men de såg det som en spännande chans. Vi tolkar det dock som att föreningarna skiljer sig avseende hur de ser på användbarheten i övningarna som Demokrativerkstan erbjuder vilket förtydligas nedan.

Tankar om Demokrativerkstan

I intervjun med informanterna från *Hyresgästföreningen norr* utkristalliserar sig tre steg i relation till kursen.

1. *Motivation* vilket handlar om hur motiverade informanterna har varit samt hur deras väg till kursdeltagande ser ut.
2. *Personliga upptäckter/personlig utveckling* som handlar om vad de upplever att kursen har gett dem som individer, vilka nya insikter, färdigheter eller kunskaper de utvecklat under kursens gång.
3. *Implementering i föreningen*, något som riktar sig mot vad de uppfattar att de har för möjligheter att införa/praktisera/förändra rådande strukturer och diskurser i föreningens nuvarande arbetssätt.

Som framgått har de sett kursen som en möjlighet, och att det skulle bli spännande att gå. Detta kan ses som ett första steg som tas för att relatera till kursen. Kursen uppfattas som ”seriös” och ses som en möjlighet till utbildning och kunskap vilket alltså *motiverat* deras val att delta.

Informanterna berättar också om vad kursen betytt för dem personligen.

Ja, jag tycker det, jag har fått, vad skall jag säga, ett annat perspektiv på det i och med att det inte var nåt rabblande upp och ner utan det var praktiska övningar med lite läsa och så där. Så att jag tycker att den har stärkt mig en del måste jag säga, faktiskt /.../ [stärkts] i mitt sätt att ta för mig, visserligen har det tagit lång tid att göra det men det har å andra sidan stärkt mig ytterligare. Jag har varit en ganska tyst person, antingen blir jag heligt arg och så brusar jag upp och går därifrån eller också säger jag ingenting, jag brukar inte prata så mycket, utan jag brukar mest prata när jag har något att säga, men jag tycker den här stärkt mig genom praktiska övningar och lite läsa. Så den har gett mig jättemycket. (Informant 3)

Alla tre informanterna upplever kursen som väldigt givande på ett personligt plan. De uttrycker på olika sätt hur kursen hjälpt dem att få nya infallsvinklar. Vad som verkar vara centralt för dessa upplevelser är de övningar där kursdeltagarna fått öva sig i att uttrycka/visa sig själva för varandra.

- Ja, den har gett mig jättemycket, fast i början var man lite skraj, ’här kommer talbollen och vad ska jag säga’, eller ’plocka upp det där kortet’ och så skall man säga varför man tog upp det där kortet...Vi hade hört talas om de andra hyresgästföreningarna men vi kände absolut inte varandra, och så tänker man ’hur tänker dom och hur gör dom’, men det har gått så pass lång tid så vi har lärt känna varandra så bra. (Informant 2)
- Och det som jag tyckte, då i början var jag lite nervös och då sa jag att, när vi skulle plocka upp korten och det, så sa jag att ’nej jag vill inte’, - nähä och så flyttade de till nästa, men till slut så kände jag att nä nu...ja, jag kände det, jag fick en självkänsla där ändå, det var ingen som skrattade, alla kom ju från väldigt olika...(Informant 3)

Intervjuaren - Man hade rätt att säga vad det än var?

- Något som var väldigt viktigt som [kursledaren] sa; ’Ingenting är fel’, och så länge man inser det då har man ju faktiskt möjlighet att köra sitt eget race. Min bästa erfarenhet var att träffa andra. Nu var det ju några där som inte var från

hyresgästföreningen och det tyckte jag också var bra. Det var ju en tjej där som det verkligen var liv i. Hon gav väldigt mycket för hon har ett helt annat perspektiv än vad vi har och det tyckte jag var nyttigt. Och hon är föreningsvan men hon är halva vår ålder. (Informant 1)

Det andra steget kan förstås som *kursdeltagarens egen utveckling*. Informanterna upplever på olika sätt att de fått större tilltro till att uttrycka sitt eget sätt att agera och tänka inför en grupp. Informant 1 uttrycker också vikten av att få ta del av andras perspektiv som en utvecklingsmöjlighet. Detta kan tolkas som att deltagarna upplever sig mer tillfreds med sig själva och därigenom tillåter sig själva att vara mer tydliga med vad de tycker och tänker.

En informant i *Föreningen för en Etnisk minoritet* beskriver sitt föreningsarbete i relation till kursen:

Väldig försiktigt går vi igenom det här. För att motarbeta att diktaturens anhängare kommer in. De som känner press därifrån kan vi inte släppa in. En del är hundra procent mot honom [diktatorn], andra har press: 'gör du det här gör vi så här'... Vi som har gått kursen har lärt oss demokratins ABC så vi vet, vi fick bra råd i den här kursen /.../ Med tiden ser man att fler och fler får nog av regimen och föreningen blir nu starkare.

Utmaningen ligger i att få människor att alls våga tänka – med en tidigare fostran i hemlandet utifrån 'att tänka ska ni inte göra, bara handla enligt order' – är detta den stora uppgiften. Och menar informanterna "Att tänka är skrämmande, att se verkligheten, och verkligheten är skrämmande". Och det är i det som uppdraget blir ohyggligt viktigt, att förändra genom att ta sitt ansvar, sitt moraliska ansvar:

...folk dör under sina försök att fly landet. Allt de bevittnat när de åker med en liten båt från Libyen till Spanien eller Italien – vissa blir helt religiösa, som om båten blivit framskjutsad.. vissa får barn i båten, man måste kasta överbord de som dör under resan, en bror eller syster. De blir inte normala, det blir som en tickande bomb om de inte får hjälp. Vi har alltså en skyldighet att ge tillbaka. Det är det som driver oss.

Det behövs inte bara politiska organisationer utan också fristående medborgerliga organisationer. De spelar olika roller och båda behövs. Och därför deltog vi i den här kursen

Den här föreningen syftar till att stärka relationen mellan lokalföreningarna och sitt riksförbund:

Vad jag ser är att vi har ett starkt förbund men vi har inte tillräckligt starka lokalföreningar /.../ Vi kämpade för att förbundet skulle överleva, nu [gäller att] se relationen till lokalföreningarna, varje medlem: kommer de till mötena eller inte. Vi måste besöka och aktivera dem, berätta vad de kan få, varför man ska vara aktiv. Och lyfta fram lokalföreningar så de representerar olika arbetsuppgifter

Deltagarnas utmaningar att föra kunskapen vidare

Ytterligare en aspekt som behandlas i gruppintervjun med *Hyresgästföreningen norr* är hur de tänker om sina möjligheter att implementera sin nya kunskap i sitt aktuella föreningsliv. Här finns en tveksamhet bland informanterna. De har svårt att tydligt se hur en sådan implementering skall gå till. Här ses en svårighet i att omsätta ny kunskap i redan etablerade föreningsstrukturer. Nedan uttrycker en informant (informant 3) hur hon upplever dessa båda sidor: att lära sig och att lära ut

- Jag hade inga föreställningar, jag har ju varit nyfiken så jag har ju gått olika kurser, jag var nog mest nyfiken och samtidigt tyckte de att jag skulle hänga på här

då. Så det var väl det, jag var mest nyfiken. För ibland så känner man om man går en sådan här kurs och sen skall göra det till praktik att man är ganska hjälplös, man vet hur man vill ha det, eller ja, men man får försöka förändra lite vartefter...

Intervjuaren – Du tänkte att det skulle bli svårt innan du började menar du? Att du hade erfarenheten att det är svårt att använda den nya kunskap man får när man har gått på kurs?

- Ja för att om man skall säga lite elakt, för att de som sitter i styrelsen, vi kör vårt race och sen komma in med något nytt eller något annat, då blir hakan här nere, det känns.....man får ta det lite grann.....

Intervjuaren – Portionsvis...?

- Ja precis, men det är så, mest nyfiken var jag, men det har gett mig väldigt mycket det ska jag säga

Informanterna uttrycker en osäkerhet kring hur den nya kunskapen skall användas i föreningen.

- Ja, det var ju bra för oss, sen är frågan hur man skall förmedla kunskapen, därför att ett av syftena med den här kursen är att de som går den skall kunna förmedla den till andra, så alla inte skall behöva gå kursen egentligen. Utan man skall kunna föra ner den på [en mer lokal] nivå kanske. Det är väl så jag fattat det. (Informant 1)

När de får den direkta frågan hur detta kan användas i styrelsearbetet har ingen av dem några egentliga tankar om hur de skall förändra eller implementera arbetet i styrelsen. Arbetet i styrelsen ses som en redan fungerande situation.

- Hyresgästföreningen har väl alltid, det är ju lite demokratiskt, det kanske beror på vad det är för föreningar (Informant 2)
- Vi i vår styrelse lyssnar på varandra om en börjar prata (Informant 3)
- Vi i styrelsen är rätt samspelta, vi har kul ihop ändå. Botten att stå på (Informant 2)
- Vi hade bra samarbete redan innan kursen, till motsats från tidigare styrelse. (Informant 1)

Det informanterna beskriver kan förstås som att det är svårt att förändra uttryck eller beteenden i redan etablerade diskurser.¹¹ Här kan den diskurs som är rådande på kursen (när kursledaren håller i trådarna) ses som språk och handlingar vilka riktar sig mot gruppdynamiska aktiviteter där mycket fokus läggs på att varje individ skall få eget utrymme för att uttrycka sina tankar och åsikter. Kursens diskursiva sammanhang skiljer sig på så sätt från den diskurs som råder på till exempel ett styrelsemöte, där ett annat språk och andra handlingar skapar det diskursiva sammanhanget. När kursdeltagarna går från kursen tillbaka till sina respektive föreningar går de också in i ett annat diskursivt sammanhang och får därmed problem med att reproducera språk och handlingar från demokratikursen. I ”föreningsdiskursen” finns redan en struktur som alla deltagare är överens om (även om vissa efter kursen också erhåller ett språk som kan ifrågasätta detta överenskomna). Den kan vara svår att ändra. Så här svarar en informant på frågan om det märkts när andra styrelsemedlemmar gått kursen. På frågan om de märkte något när de tre första kom tillbaka från den här utbildningen (hösten 2009) svarar en:

- Jag visste inte ens att de hade gått den (Informant 1)

---

¹¹ Med diskurs menas en kollektiv begreppsliggjord förståelse genom vilken individen inramar ett sammanhang. En diskurs uttrycks genom sätt att tänka, agera och tala (Säljö 2001). Genom en diskurs ges kontextualisering. I användandet av en diskurs skapas möjlighet att lägga in föremål och händelser i ett visst sammanhang. De sociala praktikerna är delar av vår vardagsförståelse. Utifrån de diskurser vi är bekanta med skapar vi våra sammanhang, det är alltså den diskurs vi identifierar som rådande som ger oss en förståelse av verkligheten. Inom denna verklighet uttrycker vi oss med hjälp av språk och handling i ett dynamiskt förlopp.

Tid är dock en aspekt som informanterna själva tar upp som nödvändig för att utveckla sina nya färdigheter i sitt föreningsliv, och på frågan om de fått upp ögonen för demokratiskt agerande, eller fått verktyg för det, säger de:

- Det är risk att man börjar leta fel istället. När det har lagt sig då kanske man kan börja jämföra vår styrelse med någon annan (Informant 2)

/.../

- Vi har inte haft så mycket möten, jag tänkte vi skulle skaffa en sån där talboll (Informant 2)

Intervjuaren – Finns något ni skull vilja introducera?

- Talbollen (Informant 2)

Intervjuaren – Hur tänker du om din roll som förmedlare av demokratiska processer?

- Det har man ju inte tänkt (Informant 2)
- Jag tror jag har blivit giftigare i vad jag skriver (Informant 1)
- Jag läser mer på FB kollar lite mer så där då, man lär sig ju mer och mer. Man behöver smälta in allting och praktisera litegrann (Informant 2)
- Ifrågasätta saker. Ju fler som går kursen ju fler kan vi prata om kursen med. Vi får samma tänk, men visst skall folk diskutera och alla skall inte vara eniga. Jag tycker det är bra om fler får gå kursen. Ett djup finns på den är kursen. (Informant 1)
- De borde också gå den här kursen (Informant 2)
- Jag måste låta det här lägga sig lite först och sen får jag smyga mig ut i praktik. (Informant 3)

Informanterna tror att de med tiden skall kunna utveckla sina förhållningssätt. Man kan fundera över hur möjligt detta är med tanke på att de nu befinner sig i sin ursprungliga föreningsdiskurs och inte längre har tillgång till kursens diskurs där erbjudanden om ett annat språk och andra handlingar fanns. De vinster de kan se redan görs är deras inställning till andra människor;

- Ja, jag märker, man har lärt sig, även om man har jobbat många år, men jag tar folk på ett annat sätt. (Informant 2)
- Jag skulle nog vilja säga så här att man har lärt sig att inte ha fördomar och att alla får komma till tals oavsett om dom pratar bra eller dålig svenska, man lyssnar på dom på ett annat sätt. Inte stressa dom. (Informant 3)

I mötet med medlemmar finns alltså en annan förståelse som de upplever att de har utvecklat.

Av de tre steg som vi inledningsvis tog upp – *Motivation, Personliga upptäckter/personlig utveckling samt Implementering i föreningen* – har steg 1 och steg 2 en förankring i kursen. Däremot är det svårt för informanterna att begreppsliggöra för sig själva hur de skulle kunna implementera nya strategier i styrelsearbetet, steg 3. Här skulle kursen kunna vidga sitt handlingsutrymme och arbeta mer för att deltagarna ”övar” i sina föreningar utifrån olika uppgifter under kursens gång. Återigen kan vi skönja att verktygen tar över utrymme i förhållande till förhållningssätt när det gäller föreningsarbetet, däremot framträder det respekterande, lyssnande och maktdistribuerande förhållningssättet i de aspekter ovan som berör de personliga delarna, både den egna motivationen och den personliga utvecklingen. Frågan kvarstår hur detta görs synligt i steg 3.

När det gäller *Föreningen för en Etnisk minoritet* framkommer även där att någon direkt överföring av ’verktyg’ till det egna föreningsarbetet inte har gjorts:

Nej inte än. Men däremot i SIOS [Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige] finns 16 länder representerade. Det finns en antidiskrimineringsbyrå där, som man får rådgivning ifrån i två kurser, för styrelse och för styrelse och medlemmar. Det var mycket uppskattat och nu kommer för första gången den här nyfikenheten: man frågar nu efter att de ska säga till när nästa sådan kurs ges, ’vi vill vara med’.

Nyfikenhet. Men vi vill inte gå för långt – vi är helt emot diktaturen på en skala 0-100 är vi 100, men hur ska vi fortsätta förhålla oss när de människor som *håller på* att bli fria och börjar distansera sig från regimen... man måste närma sig långsamt. Annars backlash. Man måste ge dem tid. Vi tar inte ens upp begreppen diktatur...

Så efterfrågan av ny kunskap har alltså börjat växa, här exemplifieras dock med en annan kurs än Demokrativerkstan. Och precis som *Hyresgästföreningen norr* varit inne på menar man också här att det gäller att inte gå för fort fram: i *Hyresgästföreningen norr* uttrycker en informant kring deltagande i Demokrativerkstan, att sedan ”får jag smyga mig ut i praktik”. Även om förutsättningarna helt skiljer sig emellan föreningarna är de överens om att förändringar måste få ta tid.

Därmed är vi tillbaka till vad kursen kan ge till den här föreningen, inte bara till de medlemmar som gått den personligen. Tydligt är att någon direkt överföring av ’verktygslådan’ inte är aktuell:

Talarbollen kanske lite svårt för oss.... Vissa skulle tycka det var löjligt.

En skrattar lite och säger att ibland såg han på kursledaren som en läkare: man är sjuk: ”är det huvudvärk du har, har du ont i magen” för att identifiera problemet i varje organisation, och komma på vad som kan vara medicinen på det. Med det inte sagt att verktygen inte skulle vara brukbara, bara att världen kan vara lite för komplicerad för lådan:

Men det är ju så att man måste kunna tillämpa det. Okej det är verktyg. T.ex. en kniv använder man ju inte bara för att skära lök, det kan också användas i andra sammanhang. Men man måste ju ändå ha det här verktyget för att kunna ha användning av det...

Med verktyg som kan användas syftar man här främst till, i vår tolkning, en vakenhet inför de dilemman som demokrati också för med sig. Ett talande exempel ifrån föreningen ges. Många ifrån det av diktatur infärgade hemlandet utvecklar ett beteende – ’mimicry’ – där man försöker imitera diktaturen. Även om de försöker lära sig ett annat förhållningssätt är deras referens själva diktaturen, i hur man agerar mot folk, när man är i en situation där man måste komma fram till gemensamma beslut; ”hur man trakasserar omedvetet eller medvetet så är det en kopia” säger en informant och exemplifierar:

de pratar om demokrati väldigt högt, de är pålästa, men samtidigt är sättet de agerar på diktatoriskt. Till exempel en äldre man – i en annan organisation /.../ utanför förbundet så träffas man för att möjliggöra en förändring, oppositionen samlas /.../ för att t.ex. skriva nya tunga dokument, en ny grundlag /.../ när regimen faller ... Det är ju viktigt att man lyssnar på andra, ’har någon sagt det jag ville ha sagt’, ’är det bättre det han säger än jag’. Men då räcker det. Men så är det inte för honom. Det kan vara en precis kopia men han måste bara säga det. /.../ Enligt honom kan det få ta timmar så han får igenom det han sagt, enligt vad *han* sa. Men man måste ge efter i formuleringen. Så både att lyssna och att yttra sig – annars vad finns demokratin?

Personen som får utgöra ett sådant exempel är forskare och är ’*hårdkodad*’ och man kan inte förändra honom menar vår informant. I en demokrati måste var och en kunna säga att jag hade inte rätt, det är det som är det demokratiska kuraget. Inga verktyg i världen förmår att ändra sådana personer som inte någonsin lärt sig att de kan lyssna in andra, det blir ”ett nödvändigt ont” men han måste ju också få närvara vid mötena. Med skratt berättar han hur han kringgått detta odemokratiska förhållningssätt:

Jo det finns ju det att man måste förolämpa dom på ett försiktigt sätt... /.../ vi kom i konflikt på ett möte om att anordna en fest. Då började mannen prata, ordförande sa ’här har vi talarlista du kan skriva i’ men det gick inte. När det gått för långt sa jag

att 'det är något jag inte förstått som du kan förklara för mig, du har skrivit om demokrati men jag har aldrig träffat en sådan person som inte förstår något av demokrati – hur går det ihop'. Han blev så... men det var nödvändigt. För att upplysa de andra också. Vi måste ju kämpa emot diktaturen.

Ifrågasättandet av personens krav på att hela tiden själv få sista ordet blir i sig ett synliggörande av möjligheten att få fler att göra sin röst hörd, av rätten att ta del i beslutsfattandet för var och en, ”vi är ju som ett slags stor familj och där måste få finnas alla varianter.” Och tydligt är hur man trots att en del av arbetet ägnas åt att stärka frigörelse ifrån diktaturen så måste det finnas medvetenhet om hur man agerar på det personliga planet: en person i föreningen, berättar man nu, han

brukar säga det han läste 'tänk globalt agera lokalt'. Om vi inte börjar förändra den här diskussionen t.ex. hemma, gentemot min fru, mina barn, då är det 'bullshit'. Det måste börja i familjen, sen utåt i min kommun, i min lokalföreningen, hur jag reagerar mot folk, kan jag lyssna, kan jag övertyga andra på sånt sätt att de lyssnar, eller hur tar jag dom. Jag måste alltså ifrågasätta mig själv, det är det viktigaste för mig själv.

De kommer att skicka fler medlemmar till Demokrativerkstan men kommer inte att bara vänta in det: man tänker också översätta kursmaterialet till hemspråket och göra det tillgängligt för världen via internet. Möjligen kan medel till detta komma ifrån ABF eller Ungdomsstyrelsen, det är ännu oklart men beslutet är fattat att gå vidare i frågan.

Det som vi utifrån intervjun med *Hyresgästföreningen norr* framlagt som tre förhållningssätt till kursen – *Motivation, Personliga upptäckter/personlig utveckling* samt *Implementering i föreningen* – framträder i *Föreningen för en Etnisk Minoritet* inte på samma vis. De tycks inte alls se kursen som en väg till personliga upptäckter eller personlig utveckling. Dessa informanter, som båda har ledande poster inom riksförbundet, eftersöker heller inte detta. Motivationen är här istället helt självklar, arbetet rör sig på global nivå och motståndet mot demokratiska processer är något de ständigt omges av och det är gentemot detta de vill stärka sitt arbete. Den här föreningen inser därmed de svårigheter som är behäftade med att direkt införa vissa av övningarna i sin verksamhet. Men, menar informanterna, kursen ger ändå stöd i detta arbete och de menar att de ju ändå behöver 'verktygen', vilket vi här tolkar snarast berör de teoretiska kunskaperna om demokratiska processer och etiska förhållningssätt. Dessa kunskaper kan sammanfattas som *analytiska verktyg*, d.v.s. en väg att på ett tydligare vis förstå de processer föreningen ingår i, varifrån man sedan också kan utarbeta fungerande sätt att verka i praktiken.

För den här föreningen kommer alltså inte verktygslådan utifrån övningarna i förgrunden, istället berörs maktrelationerna direkt och det visar sig ibland handla om att *inte* distribuera makten i rummet till alla, utan att när det behövs också kunna säga nej, detta för att visa att icke-demokratiska yttranden inte är värda att ges något stort utrymme.

En förlängning av Demokrativerkstan till föreningsarbetet?

Som visats ovan har någon grupp vid övningen SLUTA BÖRJA FORTSÄTT konstaterat att det om att sprida kunskapen utanför styrelsen, det kan ges i en separat kurs och man undrar ifall resurser kan skapas från Demokrativerkstan att besöka verksamheterna. Det skulle kunna tyda på behovet av att få ytterligare stöd för implementering av förtydligade demokratiska processer i föreningen. Andra har å andra sidan kommenterat att vissa övningar direkt går att börja använda i den egna föreningen, något som vi förstår som att man känner sig redo för att prova de övningar man gjort i kursen i den egna föreningen. Vi har redan ovan konstaterat att det råder viss tveksamhet i en föreningen kring vad kursdeltagarnas ansvar för kunskapsöverföring till föreningen skulle kunna bestå i. Nedan framläggs vad som framkom i denna fråga igenom en uppföljande intervju med föreningsmedlemmar som inte själva deltagit i kursen under hösten 2010. De skulle alltså kunna bedöma om kursdeltagarnas nya kunskaper – och inspiration att synliggöra det demokratiska föreningsarbetet – färgar in föreningsarbetet.

I slutet av januari 2011 gjordes denna uppföljningsintervju med styrelsemedlemmar i *Hyses-gästföreningen norr*. Syftet med intervjun var att ta reda på om verktyg och förhållningssätt som kursen Demokrativerkstan tar upp på något sätt implementerats i styrelsens arbete. En gruppintervju gjordes i samband med ett styrelsemöte. Vid intervjun närvarade sju styrelsemedlemmar (två män och fem kvinnor), inkluderat två av de tidigare intervjuade deltagarna och en styrelsemedlem som gått kursen tidigare.

Inledningsvis dryftas frågan om hur det brukar vara på mötena:

Alla människor är olika, alla ställer sig kanske inte upp och pratar inför 300, det gäller att göra alla bekväma i gruppen. Annars kommer inte folk till tals, då sitter dom i ett hörn och säger ingenting. (styrelsemedlem 1)

På frågan om de har några speciella verktyg för att få alla att prata, eller om behovet av sådana verktyg säger en:

Jag tycker det flyter av sig själv. De gånger alla verkligen får komma till tals det är när vi delar upp oss i grupper när vi har verksamhetsmöten eller någonting och man sitter och diskuterar kring olika frågor och så. (styrelsemedlem 2)

De skiljer så på beslutande forum och diskussionsforum;

- Det är i diskuterande forum som man kan verkligen komma till tals och ha ”häftiga diskussioner” (styrelsemedlem 1)
- Alla har ju inte behov av att säga någonting, men har någon behov av att säga någonting så säger den det, det är min uppfattning. (styrelsemedlem 3)
- Ja, precis alla har ju olika specialiteter. (styrelsemedlem 2)

I en möjligen sträng tolkning kan man säga att informanterna mer än ser sitt ansvar för att skapa ett gott samtalsklimat där samtliga inkluderas, åberopas varje medlems eget ’behov’ av att få något sagt, och att de får utlopp för detta när man själv känner att man är inne på sina egna områden (specialiteter). En medlem noterar dock att det gäller att göra ’alla bekväma i gruppen’. Men bland de andra framhävs människors ’givna’ olikheter mer än de samskapade villkoren för delat talutrymme. Kring frågan om kursen på något sätt påverkat gruppen i föreningen menar man att

- Nä, det tycker inte jag, vi är ganska öppna allihopa tycker jag. Så jag tycker inte det har varit något problem med det. (styrelsemedlem 4)

- Vi har förändrat strukturen, till exempel kan man inte köra protokoll under sittande möte det håller inte. Det har vi styrt upp ganska mycket. Så nu har vi standarddagordning. (styrelsemedlem 1)

Styrelsemedlemmarna signalerar att styrelsen fungerar bra, att beslutsprocesser och förhållningssätt inte behöver modifieras. Alla håller med om att de för gemensamma diskussioner kring hur styrelsens demokratiska arbete kan utvecklas.

- Det gör vi hela tiden (alla håller med)
- Vi är sex som har gått den här kursen, kommer det in någon ny kommer jag att vilja att de går den här kursen även om man inte kan tvinga någon. Hittills har alla anmält sig frivilligt, det är ingen som känt att det är tvång. (styrelsemedlem 1)

Orsaken till att man vill att så många som möjligt ska gå, är att de ser en vinst i det:

- Man får en samsyn (styrelsemedlem 3)
- ...och just som jag tyckte att man, det kan vara lättare att man pratar, vi gjorde en massa övningar, man blir lite säkrare, dom som har gått den – som inte pratade – dom har ju börjat prata mer. (styrelsemedlem 5)

Sammanfattningsvis säger de två männen i gruppen kring frågan 'om att våga prata inför många', det beror på vem personen är och om den har något att säga, om man gör det eller ej. Ibland kan det kanske var lättare i riktigt stora grupper menar en – det blir lite mindre personligt. En konstaterar att har man inget att säga ska man inte 'prata för pratandets skull' vilket också kan relateras till de som tidigare sagts, att man säger något man vet något om. Men här vill vi mena att detta synsätt ställer krav på medlemmarna i gruppen på att visa någon sorts kompetens och sakkunskap mer än att mötena i sig utgår ifrån att talutrymmet ska fördelas jämnt, att skapa förståelse för varje fråga. Att föreningen står för en öppenhet kopplas också till att var och en redan ifrån början är 'ganska öppen'. En annan konstaterar att de tystare, via träning i Demokrativerkstan, ändå börjat prata mer.

De verktyg och förhållningssätt som kursen erbjudit har här inte riktigt fått utrymme i förändringsarbetet. Däremot, vilket vi kan se i den första intervjun med kursdeltagare från hösten 2010, anser man att kursen ger utveckling på det personliga planet. Intentionen i föreningen, utifrån intervjun med övriga medlemmar, tycks handla om att effektivisera mötena, vilket vi ser bara är en del av de demokratiska processer som Demokrativerkstan önskar skapa förutsättningar för.

När de får chans att ytterligare precisera vad som görs i det löpande demokratiska arbetet framträder först ett arbete att förenkla procedurerna:

Att utvecklas oss i styrelsen, att göra det lättare, inget krångel. Du är bra på den saken, man tvingar inte någon, pejlar av, kan de skriva, har tid, ja då gör den det, man pejlar av. Man känner av varandra och det är det vi försöker utveckla hela tiden och förenkla de här standardsakerna. /.../ Det är klart vi skulle vilja göra det som vi tycker är kul, men vi har lagar, proppar, fullmäktigebeslut stämmabeslut som kommer in hela tiden så att vi kanske går i en riktning, men vi får hejda oss och gå åt andra hållet när det kommer ett beslut någonstans. För vad vi än gör så faller det alltid tillbaka på styrelsen som skall försvara besluten. (styrelsemedlem 1)

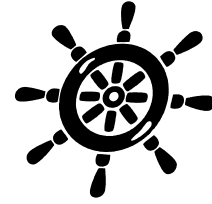
Som framkommit menar man att i kursen har man blivit mer säker på vissa saker, att man börjat reflektera:

- Man blir säkrare (styrelsemedlem 4)
- Jag tror man tänker till lite så man inte hamnar i gamla rosthjul (styrelsemedlem 2)
- Kanske tar man sina beslut med "demokratiglasögon" på, man tänker lite bättre (styrelsemedlem 5)

I intervjun med medlemmar som inte gått kursen hösten 2010 talar intervjuaren och informanten förbi varandra: frågan om vad som förändrats i föreningen vad gäller demokratiska förhållningssätt besvaras med effektiviserande åtgärder. Detta ser vi går i linje med den del av Demokrativerkstan som just hanterar beslutsprocesser, men här i intervjun framträder inte de grundläggande ståndpunkter som Demokrativerkstan lyfter fram ur Hemberg som genomsyrande förståelseprocesser.

Demokrati som verkstad, vad betyder det?

Kapitlet inleddes med en notering att begreppen 'verkstad' och 'verktyglåda' förstås genom-syrar en kurs med namnet Demokrativerkstan. I retrospektiv tycker vi oss skönja – utifrån intervjuer med föreningsmedlemmar – att verktyg associeras mer med görande än med varande. Med det menar vi att det *medvetna arbete* som kursledaren gör i gruppen för att skapa en god känsla, sammanhållning, gemenskap och goda samtal för erfarenhetsutbyte som kan sammanfattas som 'förhållningssätt' – dessa processer blir inte alltid lika tydliga för de medverkande som själva genomförandet av övningarna. Men här skiljer sig också de två föreningar vi intervjuat kursdeltagare ifrån; där den ena tycks se den teoretiska kunskapen mer än övningarna som stöd i sitt fortsatta arbete, menar den andra att de redan är öppna men att arbetet kan effektiviseras. I denna sista förening har inte det gemensamma arbetet för det etiska arbetet tydliggjorts; ansvaret för att distribuera makten i rummet.

Kapitel 4 Demorativverkstan – visioner nu och för framtiden

I kapitlet kommer vi att framlägga dels kursledarens mål med utbildningen i vidare mening än vad som framgick i kapitel 1, där vi återigen kommer att behandla frågan om implementering av kunskaperna i de deltagande föreningarnas egna verksamheter, varefter vi närmar oss kärnfrågan om huruvida denna kurs skulle gynnas av certifiering. Den frågan har vi egentligen inte haft som problemområde att förhålla oss till inom uppdraget, men en hel del diskussioner har behandlat certifiering varför vi ändå lockas att avslutningsvis relatera till den.

Kursledarens idéer kring och erfarenheter av kursen

I det här avsnittet kommer vi här att redogöra för kursledarens idéer om kursen i framtiden och vart dessa steg kan tänkas leda i förlängningen. I intervjun säger hon att ett långsiktigt mål är att revitalisera föreningslivet:

Man har jobbat, man har haft en lång tradition av föreningsliv i Sverige, det har betytt jättemycket för samhället, vår stabilitet, man jobbar med stadgar och man jobbar med årsmöten och många människor kan det här med representativ demokrati, många sitter i styrelser och ideellt arbete /.../ men jag vill jobba ett varv till, ännu mer.

Här relaterar hon till antidiskrimineringsarbete men även till jämställdhetsarbete och denna sista aspekt är en fråga vi som utvärderare noterat som inte aktualiserad inom Demokrativerkstan under de två tillfällen vi närvarade. Detta är också något som kursledaren själv har önskat vore ett större inslag genom utbildningen, men konstaterar att tiden inte räcker till för detta också.

Jag vill jättejättegärna få in jämställdhetsfrågor. /.../ Normkritik. Jag skulle nog vilja lyfta upp jämställdhetsfrågan mer specifikt för jag tycker att det är viktigt och för att det genomsyrar mycket och för att jag har massa roliga metoder att jobba med. /.../ Vi pratar om diskrimineringsgrunder men inte specifikt [kön], det nämns någon gång eller genomsyrar materialet så /.../ jag skulle vilja prata mer om genusfrågor.

Men vad hon har velat åstadkomma främst i kursen är att de ska förstå att det är *roligt och viktigt* att arbeta i föreningarna och här anknyter hon till vad hon önskar att de tar med sig till de egna verksamheterna, för att kunna lösa de knutar som vissa föreningar har, när de liksom 'hakar upp sig':

Och sen har vi ju en metod som heter Livbojen som jag tror att vi inte har jobbat tillräckligt mycket med i år. Det är ett tänk som jag vill att dom tar med sig, och så önskar man ju förstås att deltagarna så småningom pratar om den här kursen med dom andra styrelsemedlemmarna. Att man väcker nyfikenhet hos dom andra styrelsemedlemmarna, jag skulle vilja att man i styrelserna så småningom började använda ord från den här Demokratins ABC ...

Under hela perioden vi följt projektet har det sagts – både av deltagare och av kursens initiativtagare – att siktet är satt på att starta långsiktiga processer, och att inget händer på bara något år. Kursledaren beskriver i intervjun den tanken ytterligare:

jag är övertygad, om det ska ske [att man kommer förbi hakarna] då tar det mer än ett år. Det räcker inte med att två styrelsemedlemmar går ett år

Så för att någon process alls ska ta fart så behöver de som går en kurs prata med övriga i föreningen så att två till går, kanske kan man inte förmedla direkt vad man lärt sig men att man ändå tycker att ”det här var så bra så jag vill att ni två också går”. Hon ger också exempel på föreningar som gick första kursomgången men inte skickade några till nästa, hösten 2010.

Man sa att ’Det är ju jag som brinner för de här frågorna – jag har försökt att få gubbarna att gå men dom vill inte’. Så det är något som vi måste börja ta tag i att se hur får vi, hur väcker vi intresset hos dom som inte tycker det är intressant

Nu kan man ju ställa sig frågan om *varför* man tänker processen i termer av att första året går två personer, nästa år går två till när de blivit nyfikna på kursen och därefter kan något implementeras i föreningen. Att resultat av kursens kunskapsbildning kring förhållningssätt och metoder tar tid att få fäste i föreningen måste inte betyda att idéerna ska bäras av ett par i ett år, sedan ytterligare ett par till under nästkommande år. Vi ser detta som två olika frågor som bakats samman. För den skull förringar vi inte motståndet ifrån vissa förenings-/styrelsemedlemmar – en avvaktande hållning till kursdeltagande överhuvudtaget som gör att de inte anmäler sig som intressenter. Det finns förvisso flera nackdelar med att istället ta in flera ifrån samma förening under samma kursomgång. Nätverkande mellan de olika föreningarna skulle bli mer begränsat – färre skulle rymmas ifrån olika föreningar. Inom föreningen skulle också fokuset på kursen kanske ta alltför stor kraft och för mycket tid ifrån det ordinarie arbetet. Å andra sidan skulle varje förening i sig få så många utbildade medlemmar att man kan föreställa sig att motstånd på hemmaplan mot exempelvis lika talutrymme helt skulle komma på skam. En ideal form ur kursledarens perspektiv vore att ha tre föreningar inom en kurs, att styrelserna tar beslut kring vilka som ska delta, vilket då ger en legitimitet för dessa deltagare att också utpröva övningar på hemmaplan. Hela styrelsegruppen skulle till exempel kunna delta i en utbildningsdag. Det faktum att de förändringar som kan skönjas efter en eller ett par kursomgångar för en förening tycks ligga på det individuella planet, är inget hon eftersträvar. Men det blir helt enkelt en effekt av den verklighet föreningarna lever i. I en utveckling av projektet Demokrativerkstan ser kursledaren stor potential att nå flera i varje förening, men det handlar alltid om att kunna arbeta i långsiktiga processer.

Ett annat sätt att stärka implementering har diskuterats under hösten och det har handlat om att Demokrativerkstan kunde besöka/ge utbildningar hos föreningarna istället för att medlemmar går kurser. Att det inte har genomförts har enligt kursledaren främst handlat om kostnadsfrågan men det handlar också om en sorts motkrav – att föreningarna tydligt ska visa sin vilja att medverka:

Första året gjorde vi så att vi hade som krav att hela styrelsen skulle gå en heldag med grundteorin /.../ Förra året var det så att dom skulle gå det efteråt [efter att hela kursen var genomförd för de deltagarna]. Att hela styrelsen går ungefär motsvarande första dagen på Tollare, demokratins ABC och workshop och så där ... men vi fick inte alla styrelser att gå, det är tid, /.../ vi gjorde två heldagar där hela styrelsen möttes och det är en jättejätteviktig bit.

Nu är den här [kursen] ganska okänd, det har varit ganska svårt att få föreningar som är beredda att lägga den här tiden. Jag hoppas att när det börjar dra igång .. att föreningar ska vilja gå för då kan vi ställa högre krav. Vi gjorde om det den här gången och det var att vi ville att styrelseledamöterna skulle gå den här heldagen först och sen skulle man gå hem och fatta ett styrelsebeslut: ’vi vill att två personer från vår styrelse deltar’ – det var våra krav men sen var vi tvungna att väja från det för vi fick inte tillräckligt många anmälningar. Det blev svårt, man fick nästan

skrapa ihop folk. Men så skulle jag vilja i fortsättningen, om man får önska, att det blir så pass attraktiv utbildning så att föreningar...så att man kan ställa lite krav för det kommer höja kvaliteten på kursen. Först går styrelsen sen måste de fatta ett beslut, vi måste ha ett skrivet papper och sen är det två personer som går. Då blir det lite mer formellt också. /.../ Jag förstår att folk vill att vi ska besöka dom direkt men det är resursfrågor.

Med andra ord kan konstateras att så länge som inte utbildningen ger den legitimitet som föreningen behöver – ifråga om hur den ses ifrån bidragsgivare – så kommer efterfrågan att vara ganska sval. Ifall det ifrån samhällets sida deltagande i en sådan här sorts utbildning börjar värderas, så kommer fler att vilja gå och då kan också verksamheten utöka; kurser kan förläggas närmare varje enskild förening, fler nås samtidigt i den enskilda föreningen och processen skulle kunna få högre tempo.

En fråga som dock är aktuell redan idag är ju ifall Demokrativerkstan vill försäkra sig om vad de som deltar i kurserna, inte bara tycker om träffarna utan även vad de förstår av innehållet. Behövs det ingen mer kontroll av vad de lärt sig, en annan uppföljning än den som utvärderarna få fram genom intervjuer med två valda föreningar? Den här kursomgången menar kursledaren att hon gått igenom Livbojen ordentligt under det första helginternatet men att det nog blev för mycket olika saker, lite 'korvstoppning', den helgen så det blev svårt att greppa. Istället kunde man tagit ett enskilt tillfälle för den här genomgången, både med övningar och diskussioner. Man kan inte heller kräva för mycket hemarbete när det handlar om sådana här kurser; vissa

bara storknar 'är du inte klok ska vi läsa hela det där kapitlet'.. ja man ok då kan inte jag ställa det kravet. För det är ändå frivilligbaserat och vi erbjuder inte någon certifiering nu. Men samtidigt var jag tvungen att balansera det mot dom som verkligen hade läst och verkligen ville ta tag i det.

Det man skulle kunna göra för att få arbetet mer konkret knutet till fältet, deras egna föreningar, vore att jobba med en s.k. demokratiplan som man kan arbeta med på samma sätt som en jämställdhetsplan – ett levande dokument:

Alltså vi har ju jobbat med tanken om en demokratiplan. Vi har jobbat med.. och jag lyckades inte riktigt få in det i den här omgången. Vi är inte riktigt färdiga. Jag blev nog lite tagen på sägen när den här kursen kom för att de här kursdeltagarna var så totalt annorlunda från dom förra.

Varje grupp kommer med sina behov och beskrivningar av sina respektive föreningsdilemman, och kursledaren måste anpassa sitt genomförande utifrån det.

Det blir ju så man har en kurs så tänker man att det blir likadant, men det blir det ju aldrig. Men vi har jobbat med, det kom en idé för ett år sen att man skulle jobba med en demokratiplan, som man har en jämställdhetsplan eller om man har en likabehandlingsplan så skulle man kunna ha en demokratiplan. /.../ Men det där landade faktiskt i att det blev Livbojen som blev vår demokratiplan, och det var inte tänkt så från början men efter alla diskussioner så blev det så. /.../ poängen var att den skulle vara ryggrad genom den här kursen, där man skulle jobba med den varje gång och att man skulle kunna titta på de olika faserna....

Utifrån detta levande dokument kan man i föreningen systematiskt gå igenom hur dagordningar fastställs, vilka frågor kommer upp där, hur genomförs mötena osv:

man skulle kunna se om en förening jobbar med det. för jag tänker så här, jobbar en förening med det här, då blir man mer demokratisk. Så tänker vi. Om man verkligen jobbar med det här under lång tid.

Certifiering av föreningarna, eller bara deltagarintyg?

För att återknyta till den frågan som också inledde denna utvärdering vad som kan ses som ett syfte med utbildningen även om det ligger längre fram i framtiden var ju certifieringen. När man talar om den har det ju inte definierats på vilket sätt detta skulle gå till, kursledaren menar som vi sett att det kan ses som något som gör att föreningar skulle kunna ta sig tid att gå kursen.

Kursledaren menar att frågan om certifiering är en mycket spännande tanke, och också:

Det är klurigt. Jag har varit jätteosäker på det där med certifiering ibland vågar jag nästan inte säga det. /.../ Några gånger har jag försökt att slingra mig ur det men Maria har varit stenhård: 'det är bra, jag vill ha certifiering'.

För mig är inte certifieringen det högsta målet utan – och det tror jag inte det är för Maria [Asplund Sandell på ABF] heller – utan det är ett sätt att få igång en diskussion, ett sätt att få igång en utbildning, det är ett helt annat mål vi har tycker jag

Ändå är det svårt att se *vad* det är som skulle kunna certifieras. Att medlemmar gått kursen är ju en sak, men ifråga om certifiering som 'kvalitetssäkring' av en förenings demokratiska verksamhet är frågetecknen ännu många.

Göran Hemberg, författaren till boken "Demokratiska utmaningar" som används i kursen, menar kursledaren ligger mycket till grund för den pedagogik som bedrivs nu och han tycker att om man ska certifiera är det vissa saker som man bara kan bocka av, har man ett medlemsregister som man uppdaterar varje år, kostar det pengar att vara med: kursledaren säger "det ska inte vara att man klickar i på Facebook, man ska göra en aktiv handling och skriva ett kvitto – de formella bitarna". Ifall hela styrelsen exempelvis gick igenom Demokratisk Checklista och kom överens om den;

då är det inte så här 'ja ni får ert certifikat om ni kryssat i ja på alla'. Man skulle kunna tänka sig att.. vissa saker kan man ju kolla – är medlemsmötet det högsta beslutsfattande organet?

Om man ska certifiera bör de ekonomiska bitarna vara i fokus:

Vi jobbar med ideella föreningar, är det ideellt arbete .. för det är mycket nu, om man har evenemang är folk ideellt engagerade eller tar folk betalt. Det är viktigt.

vi har inte släppt tanken, jag tror att det är möjligt, det tror jag, på lång sikt men vi är absolut inte där än, och vi sa inte det, det har inte vi sagt till dem som går heller /.../ vi hoppas att så småningom så ser bidragsgivare.. /.../ att organisationen är med i sådana här typer av utbildningar, alltså det behöver ju inte vara vår, om man ser någon slags skillnad..

Under arbetet med utvärderingen visade det sig att en helt ny bok (om skolan, Liedman 2011) just tog upp frågan om 'kvalitetssäkring' generellt i samhället, som en aspekt som ständigt eftersträvas i de flesta sektorer idag. Från början handlade det om att säkra industriprodukter, att dessa uppfyllde de krav man antog som väsentliga för varje produkt. Här formulerar ISO – Internationella standardiseringsorganisationen – enligt Liedman kraven så här: "Kvalitetssäkring innefattar 'alla planerade och systematiska åtgärder för att ge tillräcklig tilltro till att en produkt kommer att uppfylla givna krav på kvalitet' " (Liedman 2011, s. 49). Det ena problemet han där tar upp är betydelsen av 'tilltro', det andra är betydelsen av 'kvalitet'. Han menar att det besynnerliga är att det tycks vara så att *kvaliteten* i något beräknas genom ett granskande av ett antal *kvantiteter* – det som är möjligt att uttrycka i siffror. Inte bara produkter ska längre kvalitetssäkras, utan alla möjliga verksamheter, inte minst utbildningar. Efter en historisk

exposé över kvalitetssäkringens segertåg över världen, konstaterar Liedman: ...”varken inom näringsliv eller inom den offentliga sektorn ställs frågan om människor och mänskliga handlingar kan underkastas samma slags kalkyler som industriprodukter” (s.71). Svårigheten som vi först och främst ser framför oss är alltså huruvida en förening – som består av dess medlemmar – alls kan få en kvalitetsstämpel. Ifall varje medlem istället skulle få ett betyg (som ju är en sorts kvalitetsgaranti om man klarar provet) på genomförd kurs har inte diskuterats, och det tolkar vi beroende på att främst frivilligheten och lusten ska värnas kring kursdeltagandet.

Om Demokrativerkstan ändå ser stora förtjänster med ett fortsatt arbete med certifiering, så behöver man ytterligare beakta de svårigheter som måste fogas till begrepp som ’kvalitetssäkring’ eller ’certifiering’. Skulle det räcka med att tänka sig att kursdeltagande förstås som en indikator på att föreningen verkar i demokratiska former? Eller skulle det behövas ytterligare kontroll av hur verksamheterna bedrivs? Vem är i så fall kontrollinstans? Och vem definierar och drar gränsen för ett godtagbart demokratiskt arbete?

Vi menar att Demokrativerkstan borde kunna få den legitimitet som dess *kvalitet* förtjänar helt utan att blanda in dessa anspråk.

Slutord

Mot bakgrund av det vi ser i omvärlden idag, med stora folkliga protester mot anti-demokratiska system, ser vi hur oerhört viktigt arbetet i Demokrativerkstan är. I en tid där människor vill ta makt över sina egna liv efter så lång tid av förtryck känns det ytterligare mer aktuellt att värna och ge stöd åt de demokratiska krafterna. Här ser vi att Demokrativerkstan är en kraftfull resurs.

I slutordet kommer vi att sammanfatta det som vi ser som Demokrativerkstans förtjänster och de aspekter som vi föreslår utveckling av. De kommentarer vi där ger bör ses som underlag för vidare reflektion, inte som en 'färdig lösning'. Vi vill betona att vi inser att kursen – liksom alla sociala relationer och kunskapsprocesser – varken kan eller bör stöpas i en alltför fast form, just därför att de är relationella processer.

Förtjänster

Vad vi som utvärderare främst kommer att tänka på när vi ser tillbaka på de gånger vi närvarat vid kursen, är att det varit så god stämning. Som noterades ovan är kursen – som en kunskapsprocess – ständigt föränderlig. Här ser vi att det är genom kursledarens gedigna erfarenhet som processledare och hennes gedigna kunskap om demokrati som kursen möjliggör sådana sociala samspel som främjar *delaktighet*. Därmed kan deltagarna, på sina olika sätt, närma sig förståelse för demokratikunskap – och varandra.

Blandningen av teori och praktik är generativ. Det är också i spannet här emellan som kursledaren har manöverutrymme att betona det ena eller andra beroende på gruppens sammansättning.

Det vi har sett i intervjuerna är att syftet med att medverka i kursen är olika beroende på föreningarnas förutsättningar, men att deltagarna i alla intervjuer tillskriver kursen ett värde, om än olika. I stort sett alla utsagor i de av kursledaren insamlade utvärderingarna (gång 1-4) visar hur nöjda kursdeltagarna varit. Främst beaktar man då det sociala samspelet och tillhörigheten, att var och en där har vågat och kunnat göra sin röst hörd, och att inget man säger känns fel. De uppskattar blandningen av teori och praktik.

Vid de kurstillfällen vi som utvärderare medverkat har vi sett en lustfylldhet och nyfikenhet bland deltagarna. Det ser vi som en god grund till inläring och som ökad motivation avseende lärande om de demokratiska processerna. Dessutom sa man vid sista kurstillfället att man ville fortsätta nätverka för att bibehålla möjligheterna till erfarenhetsutbyte, vilket visar på vilket utbyte man redan under kursen haft av varandra.

I intervjun med en förening framkommer hur viktig kursen varit för att utveckla personliga egenskaper som kan bidra till starkare självkänsla och att våga ta för sig, och också att kunna säga ifrån. Kursen kan då ses som en grund för vidare utveckling av ett demokratiskt förhållningssätt. Informanterna menar också att inställningen till andra människor också har förändrats; mer lyssnande och mindre fördomsfull. Även i den andra föreningen framgår via intervjun också att man ser kursen som meningsfull. Även om man där inte direkt tänker sig ett bruk av de övningar man praktiserat under kursen, är den teoretiska kunskapen om demokratiska processer, vad man kan kalla analysverktyg, något som stärker dem i sitt arbete både *för* integrationssträvanden och *emot* de anti-demokratiska krafter de lever så nära, trots avståndet till det tidigare hemlandet.

Utvecklingsmöjligheter

I föreningsverksamheterna finns redan en mängd verktyg som förvisso kan förädlas, men vad som behöver förändras – något vi velat synliggöra igenom denna rapport – är ett medvetandegörande kring det grundläggande förhållningssättet, däribland hur vi delar tiden med varandra och aktivt skapar villkor för allas delaktighet. Detta tror vi måste övas i kursen och ständigt reflekteras över. I rapporten har vi ofta återkommit vi till att övningarna domineras av att praktisera verktyg medan möjligheten att reflektera över sitt förhållningssätt inte främst fokuseras. Med förhållningssätt avser vi alltså aspekter som maktfördelning och talutrymme – båda dessa skulle också kunna belysas som en genusfråga.

Även om övningarna ses som både roliga och kunskapsgivande så visar det sig i intervjuer att flera deltagare dels inte tänker på hur dessa skulle kunna genomföras i föreningen, dels att övningarna inte är så centrala för föreningen. I intervjun med *Hysesgästföreningen norr* visade det sig att kursdeltagarna inte formulerade hur kunskaper ifrån Demokrativerkstan skulle kunna överföras till det egna föreningsarbetet. Det visar sig också att när deltagarna är tillbaka i sitt vardagliga föreningsarbete tar uppdraget att komma till beslut över (ofta på grund av en tanke om effektivitet), medan de förhållningssätt som presenterats på kursen inte får plats i den redan starkt etablerade föreningsstrukturen.

Kursen skulle, tror vi, kunna vinna på att arbeta inte så mycket med övningar kring beslutsprocedurer, utan med hur man i en grupp kan skapa delaktighet. Det är ju i det arbetet kursledaren själv är så framgångsrik under utbildningens gång, och det är häri vi ser att kursdeltagarna också skulle kunna få större tillgång till hennes medvetna arbete kring det.

Att verktyg och förhållningssätt på ett sätt självklart är sammanvävda, är något som för kursledaren nog är tydligare än vad det visar sig vara för de deltagande. Därför tror vi att mer fokus på öva på maktfördelning kan behövas, vilket medför respekt för andras åsikter – för att kunna överföra detta till rum utanför kursen. Det procedurala demokratiska mer än det etiska kommunikativa framträder inom kursen i det explicita.

Vi tror alltså att man skulle kunna integrera de ideella föreningarna mer direkt i kursen genom att t.ex. deltagarna får konkreta övningar att genomföra i mötessammanhang, och att man vid nästa kurstillfälle *reflekterar* över hur det gått, både vad gäller verktyg och förhållningssätt. Genom ett sådant förfarande skulle man få fram inte bara material till kurstillfällena som då ges en tydligare koppling till föreningarna, utan också synliggöra den möteskultur och de starka strukturer som råder i föreningen. Precis som Demokratins ABC tydliggör omfattar föreningsarbetet både det representativa beslutstagandet och den rådande föreningsstrukturen vad gäller grundläggande förhållningssätt. Kursen hanterar båda dessa nivåer men vi ser att vissa deltagare har lättare att ta till sig det som gäller procedurer, och att ett granskande av den egna föreningens diskurs, kring exempelvis delaktighet i möten, är svårare att nå.

Vi är informerade om att kursledaren inte har ställt upp kopplingen till det egna föreningsarbetet som det mest primära målet med kursen och det nämns inte heller som ett syfte i Demokrati-Akademiens kursprogram. Men i ABF's program¹² beskrivs ändå att kursen ska ge deltagarna "teoriverktyg och praktiska metoder för att synliggöra och utveckla demokratiska processer i de egna föreningarna". Vi är också införstådda med att lustfylldheten och frivilligheten är grundläggande kriterier för kursens utformning. Det är naturligtvis en kvalitet i sig men relaterar inte till idén om certifiering. Om en sådan ska kunna komma till stånd bör man på något sätt kunna identifiera både de kunskapsnivåer som de deltagande har uppnått, och en tydlig implementering av verktyg och förhållningssätt i de ideella föreningarna. Vår uppfattning är dock att kursen ändå skulle kunna erhålla det erkännande av föreningsvärlden och bidragsgivare som arbetet är värt utan att sträva efter en sådan form av formell legitimitet.

---

¹² <http://www.abfstockholm.se/demokrativerkstan/index.htm>

***

Den 'magiska' talbollen är också något vi kommer att bära med oss framöver – att en så liten sak kan ses äga sådan kraft i fråga om att låta den som talar tala klart! Men en förutsättning för att den ska få denna kraft är att det sociala klimatet redan är välvilligt. Som kursledaren kommenterat: den som inte vill distribuera makten kommer inte att införa denna form för att var och en ska få chans att göra sin röst hörd. Vi menar att det är tack vara kursledaren som detta sociala klimat kommit till stånd under kursen. Om talbollen konstaterar kursledaren innan vi stänger av bandspelaren och är klara med intervjun: ”De borde ha fått en var avslutningsvis”.

Med det säger vi TACK för att vi fått ta del av Demokrativerkstan! Det har varit roligt, intressant och spännande! En riktig kunskapsprocess som utmanat våra förhållningsätt och verktyg!

Refererad litteratur

Aspán, Margareta (2006) Värdegrundspaket för arbete med yngre elever: utvärderingsrapport värdegrundsprojektet "Om livet och sånt". BRIS, UR, Skolidrottsförbundet. *Utvecklingspsykologiska seminariets skriftserie, nr 73*. Stockholms Universitet, Pedagogiska institutionen.

Demokrativerksta'n – en praktisk utbildning i demokrati. Kompendium. ABF Stockholm.

Hemberg, Göran (2008) *Demokratiska utmaningar, på organisationsnivå, inom ett land och globalt*. Ordfront DemokratiAkademin.

Liedman Sven-Eric (2011) *Hets! En bok om skolan*. Albert Bonniers Förlag.

Säljö, Roger (2001) Kommunikation som arena för handling: Lärande i ett diskursivt perspektiv. I Säfström, C. A. & Östman, L. (red.) *Textanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Internetsidor (samtliga nedladdade under februari månad 2011)

Kursprogram

<http://www.abfstockholm.se/Demokratiwerkstan/kursprogram.htm>

Internetsidor med kursannonsering:

ABF

<http://www.abfstockholm.se/Demokratiwerkstan/index.htm>

DemokratiAkademin

<http://www.ordfront.se/Demokrati/SkraddarsyddUppdrag/Demokratiwerkstan.aspx>

Övriga internetsidor:

DemokratiAkademin

http://democracy.se/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=5&lang=sv

http://democracy.se/index.php?option=com_content&view=article&id=7&Itemid=4&lang=sv

Bilaga 1 Kursannonser två varianter

ABF.¹³

Demokratiwerkstan

- en praktisk utbildning i demokrati

Projektets syfte

Ta fram en hållbar utbildning som leder till certifiering inom demokrati.

Projektets mål

- Hitta ett brett samarbete med olika aktörer.
- Förankra utbildningens betydelse hos bidragsgivande insatser
- Utbildningen ska vara en merit för föreningen, individen då man söker tex projektbidrag, jobb

Varför certifiering?

- Ge status på utbildning
- Få igång demokratiprocessen hos föreningar
- Kvalitetssäkring

Utbildningens mål

Deltagarna ska få teori verktyg och praktiska metoder för att synliggöra och utveckla demokratiska processer i de egna föreningarna.

Utbildningens målgrupp

Styrelsemedlemmar från föreningar inom Stockholms län som samarbetar med ABF, SIOS, HGF, HSO.

Deltagarna ska

- vara aktiva i föreningen på styrelsenivå
- ha ett intresse för demokratifrågor eller en vilja att förkovra sig
- kunna avsätta tid för utbildningen
- ha styrelsens mandat att gå kursen

Utbildningens upplägg

35 studietimmar

- Ett helginternat som uppstart
- Tre kvällsträffar om 3 studietimmar
- 1 helgdag
- Egen insats (deltagare) hos egna föreningar/styrelser

Detaljerad kursprogram»

Utbildningen utvärdering

- Metod ”Slut, börja, fortsätt”

Projektets finansiering

- ABF Stockholm står för kurskostnader
- Organisationer står för 500:- per deltagare

Demokratiwerkstan

är en samverkan mellan:

- ABF Stockholm - *projektledning*
- DemokratiAkademin - *utbildningens utförare. Mer info här»*
- SIOS, Ungdomsstyrelsen, HGF, Socialstyrelsen, HSO - *referensgrupp*

---

¹³ Texten är hämtad från <http://www.abfstockholm.se/demokratiwerkstan/index.htm> 2011-02-05

DemokratiAkademin:¹⁴

Demokratiwerkstan

- en samverkan mellan DemokratiAkademin, ABF Stockholm, Handikappförbunden och Hyresgästföreningen.

Bakgrund: Det ställs allt högre krav på dagens organisationer att de ska vara demokratiska och genom stadgar och verksamhetsberättelser kunna visa hur man arbetar. För en institution som inte känner till föreningen kan det vara svårt att bedöma om den arbetar demokratiskt, och ofta hör t ex bidragsgivande organisationer/myndigheter av sig till ABF för att få ett utlåtande.

Syfte: Demokratiwerkstan ska ge organisationen som gått utbildningen ett intyg som skall vara allmänt känt i olika bidragsgivande instanser. Det ska vara en certifiering som visar att man är en demokratisk organisation, inte bara på pappret utan även i praktiken.

Mål: Deltagarna ska få en ökad förståelse för föreningsliv och demokrati, samt verktyg för att jobba med detta i praktiken. Förutom grunderna i föreningskunskap, mötesteknik, stadgar och årsmötens betydelse etc. diskuterar Demokratiwerksta'n betydelsen av ett demokratiskt civilsamhälle samt vidgar perspektiven till internationell nivå. Utbildningen utgår från det teori och metodmaterial som presenteras i Demokratiska Utmaningar (www.democracy.se).

Målgrupp: Styrelsemedlemmar på förbunds nivå från föreningar inom Stockholms upptagningsområde (till att börja med, sen breddar vi).

Antal deltagare: ca 20 st, minst två personer från varje förening som deltar.

Utbildningsperiod: sept-dec 2010

---

¹⁴ Texten är hämtad från

<http://www.ordfront.se/Demokrati/SkraddarsyddUppdrag/DemokratiVerkstan.aspx> 2011-02-05

Bilaga 2 Kursprogram hösten 2010¹⁵

Kursprogram Demokrativerkstan HT 2010 11/9-30/11

Omfattning: 3 helgdagar, 3 kvällar + egen insats

Kursledare: Åse Richards DemokratiAkademin.

Kursens mål: Deltagarna ska få teori verktyg och praktiska metoder för att synliggöra och utveckla demokratiska processer i de egna föreningarna.

Kurslitteratur:

”Demokratiska utmaningar” Göran Hemberg

”Frihet Jämlikhet Medborgarskap” Ordfront

”Kompendium Demokrativerkstan” egen kompendium

1. Möten, Makt och Demokrati

11-12/9 Internat lördag-söndag 10.00-16.00

Under helgen kommer deltagarna:

- Teambuilding.
- Få ett ”gemensamt språk”, vägledning och konkreta analysverktyg för vidare diskussioner om demokrati och föreningsverksamhet.
- Få struktur på frågor om demokratin och dess alternativ samt fundera över den civila sektorns roll i ett demokratiskt samhälle.
- Fördjupa sin kunskap om demokratiska mötesformer
- Prova på, och med hjälp av drama förbereda sig på det motstånd införandet av nya mötesformer kan bemötas med.
- Härskarteknik och motstrategier
- Reflektera över ledarrollen.

Till första träffen läs kapitel 1 och 2 ur ”Demokratiska utmaningar”

2. Ett demokratiskt civilsamhälle – dilemman för min egen förening!

Tis 21/9 kl 18-20.30 ABF huset

Under kvällen kommer deltagarna:

- vara med om ett Öppet Forum,
- fundera över demokratiska dilemman i den egna föreningen, samt diskutera dessa med andra kursledare
- träna sig på att själva förbereda, genomföra och följa upp ett Öppet Forum

Till andra träffen, läs i kompendiet om Öppet Forum, samt avsnitt om Möten i frihet, jämlikhet, medborgarskap.

Uppgift till träff 4: Diskutera med styrelsen/medlemmar och formulera några dilemman som gäller för den egna föreningen.

3. Föreningskunskap och opinionsbildning

Tisdag 12/10 kl. 18-20.30 ABF huset

Under kvällen kommer deltagarna:

- Öka och fördjupa kunskapen om de formella krav som ställs på en förening (stadgar, årsmöte, ordförandeskap, protokoll, redovisning, medlemsregister etc).
- Förstå varför just dessa bitar är viktiga för en demokratisk förening.
- Vad är opinionsbildning, hur gör min förening?

Gästföreläsare: Anders Selin, Bilda Dialog. Har utsetts till årets lobbyist när han jobbade på RFSL och är själv kommunpolitiker i Nacka.

---

¹⁵ Texten är hämtad från

<http://www.abfstockholm.se/demokratiwerkstan/kursprogram.htm> 2011-02-05

4. Svensk folkrörelsehistoria och parlamentarisk demokrati

Lördag 13 nov (v 46) kl 10-16.00

Förmiddag 10.00-12.00

- När, hur och varför bildades den svenska folkrörelse?

Gästföreläsare: Håkan Blomqvist, Södertörns högskola

Eftermiddag 13.00-16.00

Dialogcaféet, demokratiutveckling i min förening

- möjligheter, svårigheter och hur ska detta gå till?

- Vara med om ett Dialogcaféet

- Träna sig på att själva förbereda, genomföra och följa upp ett Dialogcafé

- Diskutera dilemman från den egna föreningen, med stöd i läxan från träff 2

Gemensam middag, självkostnad.

5. Slut, börja, fortsatt – en metod för ökad delaktighet, reflektion och utvärdering

Tis 30/11 kl. 18-20.30 ABF huset

Under kvällen kommer deltagarna:

- Få chans att reflektera över vad de lärt sig på kursen, vilka svårigheter/möjligheter de mött vid försök att föra kunskapen vidare samt fundera över hur de ska arbeta framöver inåt i sin egen organisation.

- Prova utvärderingsmetoden Slut, börja, fortsatt